

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM
E. Büyükelçi
oelutem@avim.org.tr

Öz: *Bu yazı Aralık 2012 ilâ Nisan 2013 sonu arasındaki beş ay içinde Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkileri, 18 Şubat 2013 tarihinde yapılan Ermenistan Cumhurbaşkanlığı seçimini ve 24 Nisan 2013 münasebetiyle, Başkan Obama'nın mesajı dâhil, A.B.D.'de, Fransa'da, Ermenistan'da ve Türkiye'de yapılan etkinlikleri incelemektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Türkiye, Ermenistan, ABD, Fransa, Ermeni Diaporası, Eçmiyazin Kilisesi, Antelias Kilisesi, Ermenistan Cumhurbaşkanı Seçimi, 24 Nisan'ı anma etkinlikleri, Serj Sarkisyan, Edvard Nalbantyan, Raffi Hovannisyan, Levon Ter Petrosyan, Ahmet Davutoğlu, Vincent Peillon, Ara Sarafyan, Alexis Govciyan*

Abstract: *This article deals with the development occurred from December 2012 to the end of April 2013 on Turkey-Armenia relations, 18 February 2013 Armenian presidential Election and with the commemoration and other activities, including President Obama's declaration on the occasion of 24th of April, in US, France, Armenia and Turkey*

Keywords: *Turkey, Armenia, United States, France, Armenian Diaspora, Catholicosate of Etchmiazin and Antelias, Presidential Election in Armenia, 24th of April commemoration activities, Serge Sarkisian, Edward Nalbantian, Raffi Hovannisian, Levon Ter Petrosian, Ahmet Davutoğlu, Vincent Peillon, Ara Sarafian, Alexis Govcian*

I- TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

1. Ermenistan'ın Türkiye politikasında soykırım konusunun ön plana geçmesi

Karabağ Sorununda bir gelişme olmaması Türkiye-Ermenistan Protokollerinin tasdik edilmemesi, dolayısıyla da yürürlüğe girmemesi sonucunu vermiştir. Ermenistan'ın bu duruma soykırım iddialarını ön plana çıkarmak suretiyle tepki göstererek Türkiye'yi Karabağ sorunu konusundaki politikasından vazgeçirmeye, en azında bu konuda ısrarcı olmamasını sağlamaya çalışmıştır. Başkan Sarkisyan bu amaçla Türkiye'nin Ermeni soykırımını iddialarını tanınmasını talep etmeye başlamıştır. Ermenistan'ın geçmiş devlet başkanları olan Ter Petrosyan ve Koçaryan'ın, esasen gergin olan ilişkilere yeni bir sorun eklememek düşüncesiyle, soykırım konusunda Türkiye'den açıkça bir talepte bulunmamaya özen gösterdikleri hatırlandıkta Sarkisyan'ın bu tutumu Türkiye'ye karşı izlenen politikada önemli bir değişik olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Ermenistan Devlet Başkanının sadece soykırım iddialarının tanınmasını ortaya atmakla kalmayıp Ermenistan'ın dış politikasının başlıca sorunu haline getirmeye çalıştığı da görülmektedir. 2012'nin Kasım ayı sonunda Lübnan'a yapmış olduğu ziyaret sırasında bu kentteki Ermeni Haigazian Üniversitesi'ndeki konuşmasında "Sosyal ve ekonomik sorunlar önemlidir ancak en önemli olanlar hayati sorunlardır. Bunlar Karabağ halkının kendi kaderini tayin hakkı ve Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınmasıdır" demiştir¹. Böylelikle Sarkisyan soykırım iddialarına Karabağ sorunu ile aynı düzeyde önem vermekte olduğunu ortaya koymuştur.

Aynı husus kısa süre sonra Başbakan Tigran Sarkisyan tarafından da şu sözlerle dile getirilmiştir: "Ermeni soykırımının tanınması ile Karabağ anlaşmazlığının çözümlenmesi aynı zincirin halkalarıdır"².

2. Bazı Diaspora çevrelerinde ve akademik alanda soykırım savının zayıflamaya başlaması

Böylece soykırımın Türkiye tarafından tanınması Ermenistan dış politikasının en önemli ve öncelikli bir konusu haline getirilmek istenirken soykırımın tanınması konusunun gerek Diaspora'da gerek akademik alanda önem kaybetmeye başladığının işaretleri görülmüştür.

1 "President: Armenia Has two Important Tasks- Karabakh Issue and Genocide Recognition" *News.am*, 27 Kasım 2012.

2 "The International Community Must Recognize the Armenian Genocide, as to its Organizers They Must Show Repentance: The Prime Minister of the Republic of Armenia" *Armenpress*, 27 Kasım 2013.

ABD’de en fazla okunan Ermeni asıllı gazeteci olan Harut Sasunyan soykırımın tanınması yerine adaletin yerine getirilmesinin istenmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Adı geçene göre soykırım uluslararası alanda esasen tanınmıştır. Türkiye’yi ise bu tanımaya mecbur etmek mümkün değildir. O nedenle Ermeniler artık “adaletin yerine getirilmesi” üzerinde yoğunlaşmalıdır³. Adaletin yerine getirilmesi ise Ermeni topraklarının iadesi, tazminat verilmesi, Ermeni kültür mirasının korunması ile olabilir⁴. Ermeniler haklarını mahkemelerde aramalıdır⁵. Ermeni Diasporasına şimdiye kadar hâkim fikir, Türkiye soykırımı tanıdığı takdirde bunun sonucunun tazminat ödemesi, Ermeni mallarını iade etmesi ve hatta Ermenistan’a toprak vermesi olacığıydı. Şimdi Sasunyan birinci adım olan soykırımın tanınmasını bir yana bırakıp doğrudan taleplerde bulunulmasını ve bunun için de mahkemelerden yararlanılmasını önermektedir. Bunun mümkün olup olamayacağı ayrı ve çok uzun açıklamalar gerektiren bir konudur. Hemen söyleyelim ki böyle bir yolun başarıya ulaşması olasılığı çok azdır.

William Schabas “soykırım bilim adamları” arasında en tanınmış ve en saygı görenidir. Adı geçen, kendi kitabında⁶ yer alan, bir olayın soykırım sayılması için gerekli ölçütlere uymamasına rağmen ve bu konuyu hiç tartışmadan 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirmiş ayrıca her fırsatta Ermeni soykırım iddialarını dile getirmiştir. Diğer yandan, büyük ölçüde Ermeni Zoryan Enstitüsü tarafından finanse edilen Soykırım Bilim Adamları Uluslararası Derneği (International Association of Genocide Scholars) başkanlığını yapmıştır. Adı geçen 2012 yılı sonunda yayımladığı bir makalede⁷, soykırım için özel kastın kanıtlanması gereği nedeniyle, 1915 olayları için soykırım tanımlanması yapılmasının güçlüğüne değinerek, esasen bu olayın faillerinin öldüğünü, o itibarla 1915 olaylarının insanlığa karşı suç olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağını ileri sürmüştür.

Diğer yandan uluslararası alanda da soykırım savının güç kaybettiği görülmektedir. Ermenilerin tüm gayretlerine rağmen ABD Kongresi’nden

Uluslararası alanda da soykırım savının güç kaybettiği görülmektedir. Ermenilerin tüm gayretlerine rağmen ABD Kongresi’nden soykırım hakkında bir karar çıkmamıştır. Avrupa Parlamentosu, geçmiş yılların aksine, son altı yıldır kararlarında Ermeni soykırımına atıfta bulunmamaktadır.

3 “Restauration de la Justice Plutôt que Reconnaissance; Harout Sassounian Suggère une Formulation Nouvelle” *Radiolour*, 9 Ekim 2012.

4 “U.S. Based Publisher Urges to Demand For Justice in Genocide Issue” *panarmenian.net*, 9 Ekim 2012.

5 “Diaspora Scholar Advocates Push for “Justice” Over Armenian Genocide” *RFE/RL*, 8 Ekim 2012.

6 William A. Schabas, *Genocide in International Law*, Cambridge 2000

7 William A. Schabas , “Crimes Against Humanity as a Paradigm for International Atrocity Crimes”, *Middle East Critique*, Volume 20, Number 3, Fall 2011

soykırım hakkında bir karar çıkmamıştır. Avrupa Parlamentosu, geçmiş yılların aksine, son altı yıldır kararlarında Ermeni soykırımına atıfta bulunmamaktadır. Yine son altı yıldır bir tek ülke (İsveç) parlamentosu bu konuda İsveç Hükümeti'nin benimsemediği bir karar almıştır. Fransa'da, tüm gayretlere rağmen, Ermeni soykırımı iddialarını reddedenlerin cezalandırılması hakkında bir kanun çıkarılamamıştır.

Şüphesiz soykırım iddiaları ortadan kalkmış değildir ve daha bir süre, bekliden uzun bir süre, bu iddialar ortaya atılacak ve Ermenilerin büyük çoğunluğu tarafından desteklenecektir. Ne var ki bu iddiaların zayıflamaya başladığı da ortadadır ve bu durumun devam edeceği de anlaşılmaktadır. Böyle bir ortamda Ermenistan'ın soykırım konusunu dış politikasının ana konusu haline getirmesi kendileri bakımından güçlük yaratacaktır, zira Ermenistan bu iddiasını destekleyen ülkeleri bulmakta zorlanacaktır.

3. Başkan Sarkisyan ve Türkiye ile İlişkiler

İncelediğimiz dönem içinde Başkan Sarkisyan'ın konuşmalarında Türkiye ile ilişkilere sıkça temas ettiği görülmüştür.

Başkan Sarkisyan yukarıda değindiğimiz Beyrut Ermeni Haigazian Üniversitesindeki soykırım konusunu birinci plana çıkaran konuşmasından sonra 30 Kasım 2012 tarihinde Erivan'da yapılan ve AB Komisyonu Başkanı Manuel Barroso'nun da katıldığı Avrupa Halk Partisi (European People Party) toplantısında, belki de soykırım konusunun artık AB'de ön planda olmamasının etkisiyle, bu konuya temas etmemiş ve fakat aşağıda daha ayrıntılı şekilde göreceğimiz gibi, Türkiye ile sınırların kapalı olması konusunu ele alarak AB üyesi olmaya çalışan Türkiye'nin Ermenistan'a karşı yasal olmayan bir abluka uyguladığından ve “Avrupa'nın son kapalı sınırının” hemen ve koşulsuz olarak açılması gereğinden söz etmiştir⁸.

Başkan Sarkisyan, Başkumandan sıfatıyla, 15 Ocak 2013 tarihinde, Ermenistan Savunma Bakanlığı'nda, neredeyse tüm devlet ricalinin katıldığı bir toplantı yaptığı uzun bir konuşmada önceliği Ermenistan'ın savunmasına ve Karabağ sorununa vermiş, ayrıca Türkiye'den, Orta Doğu'dan, Diaspora'dan, Suriye Ermenilerinden, Rusya ile olan ilişkilerden ve NATO'dan bahsetmiştir.

Sarkisyan'ın bu konuşmasının Türkiye'yi ilgilendiren bölümün Türkçe çevirisini, önemini dikkate alarak, aşağıda veriyoruz⁹.

8 “The Last Closed Border of Europe Should be Opened Immediately and Without Preconditions, Serzh Sargsyan” *Armenpress*, 30 Kasım 2012.

9 “President Serzh Sargsyan Held a Meeting in the Extended Format at the RA Ministry of Defense” Press Release, 15 Ocak 2013 <http://www.president.am/en/press-release/item/2013/01/15/President-Serzh-Sargsyan-participated-at-the-meeting-Ministry-of-Defense/>

Azerbaycan hakkında konuşurken bölgede Bakû'nün Ermeni karşıtı propagandasını net bir şekilde destekleyen bir ülke olduğunu unutmamamız gerekmektedir."Bir millet iki devlet" sloganıyla oluşmuş Türk-Azeri ikilisi yirmi yılı aşan bir zamandan beri, abluka, bölünme çizgilerinin derinleştirilmesi ve işbirliğinin reddedilmesi yoluyla, Ermenistan'ı tek taraflı tavizler vermeye zorlamaya çalışmaktadır. Bunda başarısız olmuşlardır ve olmaya devam edeceklerdir.

Barışsever, ilerici ve geleceği gören bir millet olarak, komşularımızla barış içinde yaşayabilmek ve normal olarak gelişebilmek için, bölgede karşılıklı güven ortamı yaratılmasının önemini idrak ediyoruz. Bu anlayışla Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi sürecini başlattık. Şimdi herkes bu sürecin nasıl sona erdiğini ve Türkiye'nin nasıl yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçındığını ve Avrupa'nın sıkı sıkıya kapalı son sınırını muhafaza etmek için direndiğini biliyor.

Türkiye'de gerginlik artıyor. Komşularıyla "sıfır sorun" politikası sıfır sonuç verdi. Böyle olmasının nedeni Türkiye'nin komşularıyla olan tüm sorunlarını, komşuların zararına olacak şekilde, çözümlemeye çalışmasıdır. Bugün Türkiye süratle gelişen, etkileyici ilerlemeler gösteren bir ülkedir; ancak Türk makamları devletlerinin ve halklarının tarihine ilişkin tutumlarını ciddi bir şekilde gözden geçirmedikleri takdirde bu ilerleme yetersiz olacak ve ciddi bir şekilde duraklayabilecektir. Türkiye geçmişte yaptığı gibi bazı hataları tekrarladığından bu ilerleme şimdi bile ciddi tehlike altındadır.

Türkiye için Ermeni soykırımının tanınması ve kınanması soykırım kurbanlarına, hayatta kalmış olanlara ve bunların torunlarına, tüm insanlığa ve her şeyden önce kendi halkına karşı bir görevdir. Bugün Türk halkı, on yıllardan beri Türk makamları tarafından yayınlanan uydurma açıklamaları, yavaş da olsa, sorgulamaya başlamıştır; bu arada Türk toplumunun en ilerici ve cesur kesimi Ermeni soykırımı hakkında açıkça ve güçlü bir şekilde konuşmaya başlamıştır.

Ermenistan Cumhuriyeti için Ermeni soykırımının tanınması ve kınanması, sadece bir adalet ve cezalandırma sorunu ve atalarımıza ödenecek manevi bir borç değil, aynı zamanda bir güvenlik boyutuna da sahiptir. Türkiye'nin samimi pişmanlığı ve soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması olmadan Ermenistan bölgede güven içindeki varlığının tehlikede olduğuna inanıyorum.

Serj Sarkisyan'ın bu sözlerini tahlil etmeye çalışalım.

Türkiye ve Azerbaycan'ın Ermenistan ile olan sınırlarını kapattıkları ve bu ülkeyi Güney Kafkasya'da, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki işbirliğinin (gaz ve petrol boru hatlarının güzergâhı, yeni demiryolu inşası ve gelecekte yeni kara transit yolları inşası) dışında bıraktıkları doğrudur. Azerbaycan'ın böyle davranmasının nedeni, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yarattığı karmaşadan ve Azerbaycan'ın milli bütünlüğünü tam sağlayamadığı bir ortamdan yararlanarak, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın %20'sini işgal etmesi ve bir milyona yakın Azeri'yi de sığınmacı durumuna düşürmüş olmasıdır. Türkiye ise uluslararası alanda 1921 yılı Moskova ve Kars antlaşmaları ile 1923 Lozan Antlaşması çözüme bağlanmış konuları Ermenistan'ın, dolaylı bir şekilde, yeniden canlandırmaya çalışmasından ve ayrıca soykırımı tanınması gibi yeni talepler ortaya atmasından şikâyetçidir. Ayrıca Türkiye, çok yakın ilişkiler içinde olduğu Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü kuvvetle desteklemektedir. Kısaca gerek Türkiye'nin gerek Azerbaycan'ın Ermenistan ile sınırlarını kapamalarının ve bu ülkeyle bölgesel bir işbirliğine girilmemelerinin haklı nedenleri vardır.

Ayrıca, işgal altındaki toprakları kurtarmak azminde olan Azerbaycan'ın bunun için zor kullanmak yerine sınırın kapanması ve işbirliğine girilmemesi gibi barışı bozmayan metotlara başvurması Ermenistan'ın lehinedir.

İkinci olarak Türkiye ile ilişkileri normalleştirme sürecinin Ermenistan tarafından başlatıldığının doğru olmadığını belirtmemiz gerekmektedir. Bu süreç, Serj Sarkisyan'ın 2008 yılında Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Cumhurbaşkanı Gül'ün 21 Mart 2008 tarihinde kendisine yolladığı bir tebrik mesajı ile başlamıştır¹⁰. Bu mesajdaki, genelde bir tebrik mesajında bulunmayan bazı ifadeler Türkiye'nin iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirme arzusunda bulunduğunu açıkça koymuştur. Cumhurbaşkanı Gül bu hususta şunları belirtmişti: “*Yeni görevinizin, yüzyıllar boyunca barış ve uyum içerisinde birlikte yaşayabildiklerini kanıtlamış olan Türk ve Ermeni halkları arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi için gerekli ortamın yaratılmasına imkân tanıyacağını umuyorum. Ortak çabalarımızın, bölgemizde barış ve refaha katkıda bulunacak, istikrar, karşılıklı güven ve işbirliğine dayalı bir atmosfer oluşturmasını içtenlikle temenni ediyorum*” Bu mesajdan sonradır ki, iki ülke arasındaki müzakereler hız kazanmış ve sonunda, 10 Ekim 2010 tarihinde, Zürih'te Protokoller imzalanmıştır.

Sarkisyan konuşmasında Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçındığını ileri sürmektedir. Bununla TBMM'nin henüz Protokolleri tasdik etmediğini kastetse gerekir. Ermeniler tarafından epey suistimal edilen bu

10 Mesajın tam metni için bkz. *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 29, Sayfa 7-8,

tasdik sorunu üzerinde kısaca durmamızda yarar vardır. Uluslararası kurallara göre bir anlaşmanın yürürlüğe girmesi için şu aşamalardan geçilmesi gerekmektedir. İlk önce müzakereler bittikten sonra bunları yürütenlerin hazırlanan anlaşma metnini paraf etmeleri. İkinci olarak anlaşma metninin yürütme erkinin (Hükümetlerin) temsilcileri tarafından imzalanması. Üçüncü olarak bu metnin ilgili ülkelerin Meclisleri (parlamentoları) tarafından tasdik edilmesi. Ancak bu tasdik işlemi bittikten sonra yükümlülükler, diğer bir deyimle anlaşmanın hükümlerini uygulama mecburiyeti, doğmaktadır. Protokoller ne Ermenistan ne de Türkiye Parlamentosu tarafından tasdik edilmemiş olduğu için, şu anda yerine getirilecek bir yükümlülük de bulunmamaktadır.

Türkiye, Ermenistan ile normal ilişkiler kurulmasını “bölgeye tam ve kapsamlı normalleşmenin sağlanması perspektifinin bir parçası” olarak görmekte ve normalleşme sürecini “Kafkasya’da kapsamlı barışa yönelik somut adımlar atılması”na bağlamaktadır¹¹. Bu somut adımların ne olduğu açıklanmamışsa da Karabağ’ı çevreleyen ve halen Ermeni işgali altında bulunan “rayon”ların bir kısmının boşaltılmasının yeterli bir adım sayılacağı anlaşılmaktadır. Buna mukabil Ermenistan Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesini sadece iki ülke arasındaki bir sorun olarak addetmekte ve bu konuyu Güney Kafkasya’da barışın sağlanması ile ilgili görmemektedir.

Ermenistan Devlet Başkanı Türkiye-Ermenistan sınırını “Avrupa’nın sıkı sıkıya kapalı son sınırı” olarak nitelendirmektedir. Diaspora basınında da sıkça kullanılan bu nitelendirme doğru değildir. Sadece o bölgede Türkiye-Ermenistan sınırından başka Ermenistan-Azerbaycan tamamen kapalı, Gürcistan-Rusya sınırının kısmen kapalı ve halen de (Nisan 2013) Azerbaycan-İran sınırı kapalıdır.

Serj Sarkisyan konuşmasında Türkiye’den süratle gelişen, etkileyici ilerlemeler gösteren bir ülke olarak bahsetmektedir. Ancak Türkiye’nin “tarihine ilişkin tutumunu ciddi bir şekilde gözden geçirmedeği takdirde” bu ilerlemenin duraklayabileceği, hatta geçmişte yaptığı gibi bazı hataları tekrarladığından bu ilerlemenin şimdi bile ciddi tehlike altında olduğu gibi, anlaşılmaz, daha ziyade bir soykırım takıntısını yansıtan ifadelerde bulunmaktadır. Türkiye’nin soykırım iddialarını kabul etmemesiyle süratle gelişmesi arasında hiçbir ilişki yoktur. Bunun en çarpıcı kanıtı Türkiye’nin en fazla son on yıl içinde süratle kalkınmış bulunması ve daha önce olduğu gibi bu süre içinde de soykırım iddialarını reddetmiş olmasıdır.

Anlaşılamayan bir diğer husus da Türkiye’nin Ermeni soykırımını

11 Ahmet Davutoğlu, *2013 Yılına Girerken Dış Politikamız*, (Dışişleri bakanlığının 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık), s.79

tanımasının kendi halkına karşı bir görev olduğu sözleridir. Türk halkı bazı çevrelerle devamlı olarak ileri sürülen soykırım ithamlarına karşı gayet duyarlı bir hale gelmiş olup bu iddiaları dayatmaya çalışanlara genelde sert tepkiler gösterebilmektedir. Demokratik koşulların hâkim olduğu Türkiye’de soykırım savını benimseyecek bir hükümetin seçimi kazanması, daha önce seçimi kazanmış ise bu savı ileri sürdükten sonra iktidarda kalması pek mümkün görülmemektedir.

Hal böyle iken Sarkisyan’ın “Türk halkının, on yıllardan beri Türk makamları tarafından yayınlanan uydurma açıklamaları, yavaş da olsa, sorgulamaya başlamıştır; bu arada Türk toplumunun en ilerici ve cesur kesimi Ermeni soykırımı hakkında açıkça ve güçlü bir şekilde konuşmaya başlamıştır” ifadeleri gayet abartılıdır. Halen Türkiye’de iki kesim Ermeni soykırım iddialarını desteklemektedir. Bunlardan birincisi eski aşırı solcu yeni liberal bazı aydınlardır. Bu kesim tarafından yazılanlar incelendiğinde, bir Ermeni soykırımı olmadığı görüşü esas itibariyle “milliyetçi” çevreler tarafından savunulduğundan, sırf bu çevrelere karşı verilmekte olan mücadele için ve bu mücadelede bir silah olarak Ermeni soykırımı savından yararlandığı görülmektedir. Diğer bir deyimle “liberal aydınların” büyük çoğununun, bu mücadele dışında, soykırım konusuna gerçek bir ilgi duyduklarını söylemek zordur. Nitekim bazılarının” soykırım sözcüğünün kamuoyunda yarattığı tepkileri dikkate alarak, bu sözcüğü kullanmamaya çalıştıkları görülmektedir. Ermeni iddialarını destekleyen ikinci grup BDP içinde yer almaktadır. Özellikle Ahmet Türk, zaman zaman, bu konuya değinmekte ve vaktiyle Kürtlerin yaptıkları için Ermenilerden özür dilemektedir. Burada da Ermeni görüşlerinin tamamen benimsenmesinden ziyade, Türk Hükümetlerinin üniter Türk devleti politikasına karşı yürütülen mücadelede Ermeni sorunundan yararlanma amacının bulunduğu görülmektedir. Kürt sorunun çözümü için halen yürütülmekte olan çabalar olumlu bir sonuca ulaştığı ve Türkiye’ye iç barışa kavuştuğu takdirde Ermeni görüşlerine verilen bu desteğin ortadan kalması, en azından çok zayıflaması olasıdır.

Kamuoyunu etkileme yönünden soykırım iddialarının en zayıf yönü ilgili olayların yaklaşık bir asır önce vuku bulmasıdır. O tarihten bu yana içinde bulunduğumuz bölgede siyasi düzen, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Sovyetler Birliği’nin dağılması olmak üzere üç kez değişmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda çözüme bağlanmış olan Ermeni sorunun bir asır sonra yeniden canlandırılmaya çalışılması ve bunun Karabağ sorununda olduğu gibi, bölge barışını tehdit eden bir nitelik taşıması genelde kabul gören bir yaklaşım değildir. O nedenle Avrupa ve ABD’de Ermeni soykırım iddialarına verilen destek genelde “manevi” bir nitelik taşımaktadır. Diğer bir deyimle tehcir edilerek yaşadıkları topraklardan çıkarılan, hayli kayıp vermenin yanında birçok ülkeye dağılan Ermeniler için duyulan sempatinin

ifadesidir. Oysa gerek Ermenistan Hükümeti gerek Diaspora “sempatinin” çok ilerisinde beklentiler içindedir. Bunlar Türkiye’nin tehcir olayı için tazminat ödemesi, ayrıca el konan Ermeni mallarını iade etmesi, Türkiye’den Ermenistan’a bir miktar toprak verilmesidir. Bu talepler için destek sağlayabilmek ancak Ermeni sorununun tarihsel olmanın yanında “güncel” bir önemi olduğunun kabul edilmesiyle mümkündür. Bu yüzden son zamanlarda Ermeni soykırımının tanınmasının aynı zamanda bir güvenlik boyutuna da sahip olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Sarkisyan bu hususu “Türkiye’nin samimi pişmanlığı ve soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması (tazminat, malların iadesi ve belki de toprak verilmesi) olmadan Ermenistan bölgede güven içinde varlığının tehlikede olduğuna inanıyorum” sözleriyle dile getirmiştir.

Oysa soykırım savının tanınması ile Ermenistan’ın güvenliği arasında bir bağ yoktur. Ermenistan ile olan sorunların çözümü, soykırım savı tanınmadan da, Ermenistan’ın güvenliğini sağlayacaktır. Ermenistan Protokolleri imzalamakla bunu kabul etmiştir. Protokollerde soykırım iddialarının kabulü hiçbir şekilde söz konusu olmazken taraflar, mevcut sınırı tanımış ve ayrıca barış koşullarında aralarında geniş bir işbirliğinin temellerini atmış ve hatta bunu sağlayacak bir örgütlenme dahi yapmışlardır. Ancak şimdi Protokollerin Karabağ sorunundan bağımsız olarak yürürlüğe giremeyeceği anlaşılınca, Ermenistan soykırım iddiaları tanınmadığı sürece Ermenistan’ın güvenliğinin tehlikede olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Herhalde bundan beklenen, başta ABD olmak üzere bazı ülkelerin, Ermenistan’ın güvenlik kaygılarını gidermek için, Türkiye’den bazı jestlerde bulunmasını ve mesela, Karabağ’a bağlamadan, sınır kapısını açmasını istemeleri olsa gerektir.

soykırım savının tanınması ile Ermenistan’ın güvenliği arasında bir bağ yoktur. Ermenistan ile olan sorunların çözümü, soykırım savı tanınmadan da, Ermenistan’ın güvenliğini sağlayacaktır. Ermenistan Protokolleri imzalamakla bunu kabul etmiştir.

Sonuç olarak Ermenistan Devlet Başkanı’nın yukarıda değindiğimiz ve tahlil etmeye çalıştığımız 15 Ocak 2013 tarihli konuşması, içerdiği aşırı ve olumsuz düşünceler nedeniyle, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine yardımcı olabilecek bir nitelikte değildir. Hatta bunlarda ısrar edilmesi bu ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden olabilir.

Ermenistan Devlet Başkanı yukarıda değindiğimiz konuşmasından sonra da Türkiye ile olan ilişkilere değinen başka konuşmalar yapmıştır. Aşağıda bunlara kısaca değiniyoruz.

Sarkisyan 20 Ocak 2013 tarihinde Radio Free Europe/Radio Liberty'e (RFE/RL) uzun bir mülakat vererek¹² başta yaklaşmakta olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri, ekonomi, Ermenistan'dan yabancı ülkelere göç, Karabağ olmak üzere birçok konuya değinmiş ve bu arada soykırım iddialarıyla bağlantılı olarak Türkiye'den de bahsetmiştir. Ermeni soykırımının 100. yılı için hazırlanan büyük planların Türk medyasında bir tsunami'ye benzetildiği ve bunun Türklere zor günler yaşatacağına inanıldığı ifade edildikten sonra en "gerçekten de böyle bir tsunami olacak mı?" sorusuna Sarkisyan'ın verdiği cevabın önemli kısımları özetle aşağıdadır:

Türkiye'nin zor günler geçirdiğinde şüphe bulunmamaktadır, zira tarihle yüzleşmeyi arzu etmemekle Avrupa emelleri olmak (AB'ye üye olmak) kolaylıkla bir araya gelemez. Eğer Türkler cesaret göstererek, en kısa zamanda Ermeni soykırımını tanısa Ermeni halkının da bugünkü Türk halkına karşı bir ölçüde anlayış göstereceğini düşünüyorum. Ancak soykırımı kabul etmeyi reddederlerse ve özellikle inkâr etmeye devam ederlerse Ermeni halkı bunu daima aklında tutar ve hareketlerinde devamlı dikkate alır. Bu sadece soykırım kurbanlarının anısına saygı göstermemiz için değildir. Soykırımın kabulüyle gelecekte soykırımlar olması önlenmekte ve soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması olanağı yaratılmaktadır. Soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılması bir gün, bir yıl hatta 10 veya 20 yıllık bir iş değildir.

Sarkisyan ayrıca, soykırımın Türkiye tarafından tanınmasıyla bağlantılı olarak Türkler gerçekten de kompleks sahibidirler ve tarihleriyle yüzleşmek istememektedirler; diğer bir kompleksleri de Azerbaycan'la kardeşlikleridir, bu kardeşlik onlar için bir engel oluşturmaktadır, demiştir.

Tsunami için ise "Soykırımın 100. yılının bir tsunamiye benzetilmesini doğru bulmuyorum. 100 yılın mutlaka varılması gereken bir nokta olduğunu, bir 100 metre yarışı içinde bulunduğumuzu, her yıl bir metre kazandığımızı ve 100'cü metreye ulaştığımızda bizi büyük bir zaferin beklediğini düşünmüyorum. 100 yıl elbette bir hedeftir ve bu hedefe ulaşacağız. Ermeni devleti ve dünyadaki Ermeni örgütleri bu yıldönümü vesilesiyle daha aktif olacaklardır ancak bu vesileyle dünyada bir fırtına yaratmak amacımız değildir. Amacımız Türklere Ermeni soykırımını kabul ettirmektir. Bunun olacağına inanıyorum. Fakat bu ne kadar erken olursa o kadar iyi olacaktır, çünkü soykırımı inkâr etmek soykırım işlemeye devam etmek demektir." sözlerini kullanmıştır.

Sarkisyan başkanlık seçim kampanyası sırasında Vanadzor şehrinde yaptığı

12 "Interview: Sarkisian On Upcoming Vote, Turkish Relations, Nagorno-Karabakh" RFE/RL, 20 Ocak 2013.

bir konuşmada¹³ yine soykırım konusuna değinerek soykırımın uluslararası tanınması ve dünyaca kınanması sürecini Türkiye'nin değiştiremeyeceğini ileri sürmüş, bir başka konuşmasında¹⁴ ise Türkiye'nin soykırımının 100. yıldönümünden önce soykırımı tanımasını beklediğini ifade etmiş, ayrıca Türkiye soykırımı inkâr politikasına devam ettiği sürece bu ülkeden tehlike gelmeyeceğinin söylenemeyeceğini belirtmiştir.

Ermenistan Devlet Başkanı bir konuşmasında Protokoller konusuna da değinerek Ankara protokollerin tasdikini geciktirmeye devam ettiği takdirde Ermenistan'ın imzasını bu belgelerden geri çekebileceğini, bu durumda Ankara, yeni bir anlaşma yapmak isterse, yeniden görüşmeler yapılması gerekeceği ayrıca yeni koşullar da söz konusu olacağını ifade etmiştir¹⁵.

Sarkisyan ayrıca, protokollerin tasdiki bağlamında, yakın bir gelecekte Ermenistan'ın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda girişimde de bulunmayacağını da söylemiştir.¹⁶

Serj Sarkisyan'ın bu görüşlerinden bazıları hakkında açıklamalar yapılması gerekmektedir.

Bunların başında Türkiye'nin soykırımı tanımamasının AB'ye üye olmak istemesiyle bağdaşmadığı, daha yalın ifadesiyle soykırımı tanımadığı takdirde Türkiye'nin AB'ye üye olamayacağına ilişkin beyanı gelmektedir. AB'ye üye olmak için yerine getirilmesi gereken Kopenhag kriterleri arasında soykırımı tanımak yoktur. Diğer yandan üyelik konusunda AB makamlarıyla şimdiye kadar yürütülen müzakerelerde soykırım gündeme gelmemiştir. Her ne kadar Avrupa Parlamentosu'nun 1987 tarihli bir kararında Ermeni soykırımını tanımamasının Türkiye'nin AB adaylığı önünde bir engel oluşturabileceği belirtilmişse de ve 2000'den 2006 yılına kadar Parlamento'nun bazı kararlarında bu konuya atıf yapılmışsa da söz konusu kararların uygulanması mecburi değildir; bu tür kararlar daha ziyade Parlamento'nun eğilimini göstermektedir. O itibarla Türkiye'nin, AB'ye üye olacağı beklentisiyle, Ermeni soykırımı iddialarını tanıyacağını beklemek fazla iyimserliktir. Ayrıca AB'nin günümüzde içinde bulunduğu durumun bu örgüte üyeliği cazip kıldığını söylemek zordur.

İkinci husus Ermeni soykırımının tanınmasının gelecekte başka soykırımların yapılmasını önleyeceği düşüncesidir. Yıllardan beri ileri sürülen bu görüşün

13 "Blackmailing Armenia Will Not Work – President" *News.am*, 30 Ocak 2013.

14 "Serzh Sargysyan: Turkey Will Once Recognize the Armenian Genocide" *Radiohur*, 31 Ocak 2013.

15 "Yerevan May Reject Protocols Signed With Turkey – Armenian President" *News.am*, 16 Şubat 2013.

16 "Armenia Will Not Take Any Initiative on the Development of Armenian-Turkish Relations in Near Future" *Armenpress*, 21 Ocak 2013.

daha ziyade demagojik bir değeri vardır. Zira Yahudi soykırımını, dünyada hemen her ülke tarafından tanınmasına ve şiddetle kınanmasına rağmen, gerek Rwanda’da gerek Bosna’da soykırımlar olmuştur. Gelecek soykırımların önlenmesi, geçmiş soykırımların tanınması ve kınanmasından ziyade demokrasiye ve insan haklarına saygı ile kişilerin soykırım ve insanlığa karşı suçlar alanında eğitilmesiyle mümkündür.

Sarkisyan’ın tehcirin 100. yılı için militan Ermenilere fazla ümit vermeyen sözleri de izaha muhtaçtır. Gerçekten de özellikle Diasporada, bazı Türk yazarların etkisiyle, Türkiye’nin 2015 için yapılacak Ermeni faaliyetlerinden çok çekindiği ve bunun etkisi altında Ermeni soykırımını tanıyabileceği gibi bir beklenti mevcuttur. Oysa Türk kamuoyunun büyük çoğunluğu için 2015 yılı Çanakkale Zaferi dışında bir çağrışım yapmamaktadır. Tehcirin 100. yılını anma faaliyetlerinin koordinasyonu bizzat Serj Sarkisyan’ın başkanlığını yaptığı bir Komite’ye verilmiştir. İki yıl kadar bir zaman kalmış olmasına karşın bu Komite’nin ne gibi etkinlikler düzenleyeceği belli değildir. Genel kanı, her yıl düzenlenenlere benzer ve fakat daha yaygın ve daha çok sayıda etkinlik yapılacağıdır. Nitekim Başkan Sarkisyan’ın bu konudaki “Ermeni devleti ve dünyadaki Ermeni örgütleri bu yıldönümü vesilesiyle daha aktif olacaklardır Ancak bu vesileyle dünyada bir fırtına yaratmak amacımız değildir.” sözleri bu kanıyı doğrulamaktadır.

İncelediğimiz dönem içinde Dışişleri Bakanı Nalbantyan da Türkiye-Ermenistan ilişkileri hakkında bazı beyanlarda bulunmuştur. Nalbantyan soykırım konusundan ziyade protokoller üzerinde durmuş ve herhangi bir önkoşul olmadan (yani Karabağ sorununa bağlanmadan) Ermenistan’ın Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek istediğini tekrarlamış ayrıca, Türkiye’nin protokolleri tasdik etmediği için uluslararası hukukun “*pacta sunt servanda*” (ahde vefa veya yükümlülüğünü yerine getirme) kuralına aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir¹⁷. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye’nin şu anda Ermenistan’a karşı bir yükümlülüğü yoktur.

2012 Kasım ayı sonunda Zhoghovurd gazetesinin, Türkiye ve Ermenistan’ın İsviçre’nin aracılığı ile yeniden müzakere ettiğine dair bir haberi Ermenistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından yalanlanmıştır¹⁸. Aynı şekilde, Karabağ sorununda ilerleme olması kaydıyla, Türkiye’nin Ermenistan’a Avrupa ve Asya’yı birbirine bağlayacak bir ulaştırma projesi önerdiği hakkındaki basın haberleri de Ermenistan Dışişleri Bakanlığı tarafından, Ermenistan Türkiye ile herhangi bir şekilde müzakereler yürütmediği belirtilerek yalanlanmıştır¹⁹.

17 “Turkey Rejects Key Precept in International Relations – Armenian MF” *News.am.*, 27 Şubat 2013.

18 “Armenia, Turkey in No Secret Talks – MFA Says” *Tert-am.*, 28.11.2012.

19 “MFA: Yerevan Not Holding Talks With Ankara” *Lurer.com.*, 25 Şubat 2013.

Türkiye'nin Karabağ sorununun çözümüne yardımcı olması konusunda da Ermenistan'ın tutumu olumsuzdur. Dışişleri Bakanı Nalbantyan bu konuda Türkiye'nin arabulucu rolü oynayamayacağını, sorunun barışçı yollarla çözümünü istiyorsa bu konudaki sürece karışmaması gerektiğini belirtmiştir²⁰.

Ermenistan Devlet Başkanı'nın ve Dışişleri Bakanı'nın yukarıda açıkladığımız, Türkiye ile ilişkilere ilişkin, önümüzdeki dönemde de Ermenistan'ın Türkiye politikasının esasını teşkil edeceği anlaşılan görüşlerini, akılda daha iyi kalabilmesi amacıyla, kısa özetler halinde aşağıda veriyoruz. Bunları, soykırım iddiaları ve diğer hususlar olmak üzere, ikiye ayırdık.

A. Soykırım İddialarına İlişkin Görüşler

- Türkiye'nin soykırım iddialarını tanıması Ermenistan dış politikasının en önemli ve, öncelikli konusudur.
- Türkiye soykırımı tanıdığı takdirde Ermeni halkı Türk halkına anlayış gösterir. Aksi halde her hareketinde soykırımı dikkate alır.
- Soykırımı tanıması Türkiye için bir görevdir. Türk halkının bir kesimi soykırımı inanmaya başlamıştır.
- Türkiye süratle gelişen bir ülkedir. Ancak tarihle ilgili tutumunu gözden geçirmedeği takdirde (soykırımı iddialarını tanımadığı takdirde) bu gelişme duraklayabilecektir.
- Türkiye soykırımı tanımadıkça ve “soykırımın sonuçları” ortadan kaldırılmadıkça Ermenistan'ın güvenliği tehlikededir.
- Soykırımın tanınması sonuçlarının ortadan kaldırılması (tazminat ve toprak talebinde bulunulması malların iadesi) olanağını yaratır.
- Türkiye'nin soykırımı tanımaması ile AB'ye üye olmak istemesiyle bağdaşamaz.
- Ermeni soykırımının tanınması gelecekte başka soykırımların yapılmasını önler.

20 “FM: Turkey Shouldn't Get Involved in Karabakh Settlement” *PanArmenian.Net*, 27 Şubat 2013.

- 1915’in yüzüncü yılı mücadelenin bittiği nokta değildir. Bundan sonra da Türkiye’nin soykırımı tanımaları için çabalar sürecektir.
- Türkiye’nin soykırımı tanımaları istememesinin nedeni kendi tarihiyle yüzleşmek istememesi ve Azerbaycan ile olan kardeşliğidir.
- Türkiye soykırımın uluslararası ortamda tanınması ve kınanması sürecini değiştiremeyecektir.

B. Diğer Hususlar

- Türkiye ve Azerbaycan sınırlarını kapatarak ve işbirliği yapmayarak Ermenistan’ı taviz vermeye zorlamaktadırlar.
- Türkiye ile normalleşme sürecini Ermenistan başlatmıştır. Ancak bu süreç, Türkiye yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için, sona ermiştir.
- Ankara protokollerin tasdikini geciktirmeye devam ettiği takdirde Ermenistan imzasını geri çekebilir. Bundan sonra protokoller için, yeni koşulların söz konusu olacağı yeni görüşmeler yapılması gerekecektir.
- Türkiye protokolleri tasdik etmemekle uluslararası hukukun “*pacta sunt servanda*” (ahde vefa veya yükümlülüğünü yerine getirme) kuralına aykırı hareket etmiştir.
- Ermenistan Türkiye ile herhangi bir (gizli) müzakere yürütmemektedir.
- Ermenistan yakın bir gelecekte Türkiye- Ermenistan ilişkilerine ilişkin bir girişimde bulunmayacaktır.
- Türkiye Karabağ sorunu için arabulucu rolü oynayamaz, çözüm sürecine karışmamalıdır.

4. Türkiye’nin Tutumu ve önerileri

Türkiye Başkan Sarkisyan’ın yukarıda açıkladığımız konuşmalarına cevap vermemiş böylelikle seçim döneminde, soykırım gibi demagojik konuları tartışarak, Sarkisyan’a avantaj sağlanmamıştır.

Diğer yandan Türkiye, Ermenistan’ın komşularıyla yarattığı sorunları ikili çerçevede değil, ilgili tüm ülkelerin katılımıyla ve aralarında kurulacak ekonomik işbirliğinin doğuracağı kazançların yardımıyla bir bütün olarak

çözmeye yönelmiştir. Bu arada Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı Dışişleri Bakanları Konseyi'nin Aralık 2012 toplantısında yaptığı bir konuşmada bu teşkilatın bölgedeki istikrar ve refahın ilgili ülkelerin ekonomik ilişkilerini arttırmasıyla sağlamaya gayret ettiğini, üye ülkeler arasında ekonomik ilişkiler ne kadar güçlü olursa bölgede donmuş bulunan anlaşmazlıkların çözümünün de o kadar kolay olacağını söylemiştir. Davutoğlu konuşmasında Birleşmiş Milletler ve AGİT'in Ermenistan'ın işgal etmiş olduğu Azerbaycan topraklarından çekilmesi için daha faal olmalarını da istemiştir²¹.

Ekonomik ilişkileri güçlendirerek sorunları çözmeye düşüncesi Türkiye'nin Bölgesel Entegre Taşımacılık Koridorları Projesi'nde (Regional Integrated Transportation Corridors Project) somut bir öneriye dönüşmüştür²².

Her şeyden önce bu proje barış zamanında uygulanacaktır. Bu çerçevede Ermenistan'ın Karabağ'ı çevreleyen 7 Azeri rayon'undan (ilçesinden) çekilmesi gerekmektedir. Bundan sonra Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Türkiye ilişkileri normal hale gelecektir. Diğer bir deyimle diplomatik ilişki kurulacak ve sınırlar açılacaktır.

Projenin kendisine gelince Türkiye, Azerbaycan ve Rusya Federasyonu kullanılmayan demiryolları ve yeni inşa edilecek demiryolları ile birbirine bağlanacak, aynı zamanda bu ülkeler arasında bir de otoyol inşa edilecektir. Bu yollar boyunca lojistik merkezler ve yerleşim merkezleri de yapılacaktır. Türkiye bölge ülkelerini bir yandan Avrupa diğer yandan Asya'ya da bağlamayı öngörmektedir. Marmaray projesinin ve Bakû-Tiflis-Kars demiryolunun tamamlanmasıyla Londra'dan Pekin'e kadar bir taşımacılık hattı gerçekleşmiş olacaktır.

Türkiye bu projeyi 8 Kasım 2012 tarihinde Viyana'da Minsk Grubu'na sunmuş ve olumlu tepkiler almıştır.

Türkiye bu proje hakkında Azerbaycan'a da bilgi vermiş ve Ermenistan barışa yönedikten sonra projenin uygulamaya konacağını vurgulamıştır.

Ekonomik ilişkileri güçlendirerek sorunları çözmeye düşüncesi Türkiye'nin Bölgesel Entegre Taşımacılık Koridorları Projesi'nde (Regional Integrated Transportation Corridors Project) somut bir öneriye dönüşmüştür.

21 "Ahmet Davutoğlu: We Want the UN and OSCE to be More Active So That Armenia Withdraws From the Occupied Azerbaijan, Territories" *APA*, 15 Aralık 2012.

22 Bu projeye ilgili bilgiler için bkz. "Turkey eyes Karabakh step from Armenia to open ways" *Hurriyet Daily News*, 23 Şubat 2013

Projenin Minsk Grubu aracılığıyla Ermenistan'a da iletildiği ancak resmi bir cevap alınmadığı anlaşılmaktadır. Halen Ermenistan taşımacılık alanında kuzey-güney hattının (Rusya-Gürcistan-Ermenistan-İran- Basra Körfezi hattı) gerçekleştirilmesine çalışmaktadır. Ancak bu, Avrupa'ya çıkan Doğu-Batı hattının yapılmasına engel değildir.

Diğer yandan Ermenistan Karabağ'ı çevreleyen yedi rayon'un Azerbaycan'a ait olduğunu her zaman kabul etmiş ve bu bölgeleri Karabağ'ın güvenliği için işgal ettiğini belirtmiştir. Bu nedenle bunlardan çekilmesinin, ilke olarak, bir sorun yaratmaması gerekir.

Projede Karabağ bölgesi için ne gibi bir statü öngörüldüğü bildirilmemiştir. Büyük olasılıkla bu bölgenin geleceğinin, barış gerçekleşikten sonraki bir tarihte ele alınması düşünülmektedir. Esasen Minsk Grubu'nun yaklaşımı da böyledir.

5. Ermeni Baş Patriklerinin Ortak Bildirisi

Ermenilerin büyük çoğunluğunun dâhil olduğu Gregoryen mezhebinde en yüksek dini makamı işgal eden ruhaniye Katolikos (veya Katogigos) sıfatı verilmektedir. Bu sıfat Katoliklerde Papa'ya tekabül etmektedir. Türkçede "Katolikos" sıfatı hemen hiç bilinmediği ve "papa" unvanı da sadece Katolikler için kullandığı için, Ermenilerin en yüksek dini makamını işgal eden ruhaninin Baş Patrik nitelendirilmesinin daha uygun olacağını düşündük

Gregoryen Ermenilerinin iki Baş Patrikliği vardır. Birincisi Erivan yakınlarındaki Eçmiyazin'de diğeri Beyrut yakınlarında Antelias'ta ikamet etmektedir.

Eçmiyazin, hem protokol hem de dini alanda Antelias'tan önce gelmektedir. Ancak Antelias idari yönden Eçmiyazin'e bağlı değildir. Gerçekte bu iki kilise arasında cemaatleri paylaşma bakımından rekabet vardır. Ayrıca siyasi alanda Eçmiyazin Ermenistan Hükümeti'nin politikalarına destek verirken bir Diaspora kilisesi olan Antelias daha ziyade Taşnakların etkisi altındadır.

Bir araya gelmeleri ve beraber hareket etmeleri genelde pek görülmeyen bu iki başpatriğin bu yıl 24 Nisan münasebetiyle bir ortak bildiri yayınlamaları şartırcı olmuştur.

Söz konusu bildiri, özetle, Türkiye'nin el koyduğu kiliseler ve kilise mallarının iadesini talep edilmektedir²³.

23 Press Release, *Catholicosate of Cilicia*, 24 Nisan 2013

Bildiri Ermeni görüşü açısından 1915 olaylarını kısaca özetledikten sonra Osmanlı imparatorluğunda yaşayan Ermenilerin şahsi varlıklarının yanında kiliselerini, manastırlarını, kutsal yerlerini, dini ve eğitim merkezlerini, büyük değere sahip kültürel ve dini eserlerini, taştan oyulmuş büyük haçlarını, el yazmalarını ve kutsal resimlerini kaybettiklerini ve Türkiye'nin bunlara, "emval-ı metruke" sayarak, el koyduğunu belirtmekte, soykırımın 98.yılında, Osmanlı İmparatorluğunun yasal mirasçısı olan Türkiye'nin, soykırımı inkâr etmenin yanında, bu mal ve emlâke el koymaya devam ettiği belirtilerek aşağıdaki taleplerde bulunmaktadır:

1. Türkiye Ermeni soykırımını tanımalıdır.
2. Türkiye Ermenilerin insan yaşamı ve insan hakları alanında tüm kayıplarını tazmin etmelidir.
3. Türkiye Ermeni kiliselerini, manastırları, kilise emlâkini, tüm manevi ve kültürel anıtları bunların yasal sahibi olan Ermeni halkına iade etmelidir.

Bildiri soykırımdan kurtulanlara yardım eden kişi ve hükümetlere ve ayrıca Osmanlı Türklerinin insanlık dışı hareketlerini kınayan ve Ermeni soykırımını resmen tanıyan hükümetlere şükranlarını bildirmektedir.

Bildiri Ermeni soykırımının 100. yılının arifesinde Ermeni halkına adalet sağlanması için haklı ve yasal taleplerin beraberce izleneceği belirtilerek son bulmaktadır.

Son zamanlarda özellikle bazı Diaspora çevrelerinde soykırımın uluslararası alanda yeterince tanındığı o nedenle artık soykırımın sonuçlarının (malların iadesinin ve tazminat ödenmesinin) ortadan kaldırılmasını Türkiye'den istemenin zamanı geldiği şeklinde bir akımın gelişmeye başladığını ve Başkan Sarkisyan'ın dahi, ayrıntıya girmeden, soykırımın sonuçlarının ortadan kaldırılmasından bahsettiğini yukarıda gördük.

Baş Patriklerin ortak bildirisinin bu bağlamda önemi, ilk kez bu konuda Türkiye'den ayrıntılı ve somut taleplerde bulunulmuş olmasıdır. Böylece esasen çok yüklü olan Türkiye-Ermenistan arasındaki sorunların gündemine bir yenisi daha eklenmiş bulunmaktadır.

II - BAŞKANLIK SEÇİMİ

1. Başkan Adayları ve Seçim Sonuçları

Ermenistan Başkanlık Seçimi 18 Şubat 2013 tarihinde yapılmış ve herkes tarafından tahmin edildiği gibi Serj Sarkisyan seçimi rahatlıkla kazanmıştır. Bu durumun başlıca nedeni Sarkisyan'ın karşısına güçlü bir rakip çıkmamasıdır. Ermenistan'ın ilk başkanı olup ve 2008 seçimlerinde yeniden aday olan ancak kazanamayan Levon Ter Petrosyan bu kez yaşlı olduğunu belirterek seçimlere katılmamıştır. Ancak 68 yaşında olup sağlıklı görünen adı geçen başka nedeni olması ve özellikle Mayıs 2012 ayında yapılan parlamento seçimlerinde partisinin oyların sadece % 7,8'ini alması karşısında seçimlere girmemeye karar vermiş bulunması kuvvetle olasıdır.

Sarkisyan'a ikinci ciddi bir rakip Müreffeh Ermenistan Partisi Başkanı Gagik Çarukyan (Tsarukian) olabilirdi. 2008'den sonra koalisyon hükümetinde yer almış olan ve 2012 Mayıs ayı Parlamento seçimlerinde oylarını artırmakla büyük başarı sağlayan bu partinin başkanı olması yanında hareketleriyle sempati de toplayan Çarukyan, önce aday olmak istediği kanısını vermekle beraber sonunda aday olmamıştır. Bunda Sarkisyan'la yaptığı bir görüşmenin rol oynadığı ve Sarkisyan'ın bu görüşmede kendisini bazı mali sorunları nedeniyle adaylığı konusunda uyardığı söylentileri vardır. Çarukyan'ın bir "oligark"²⁴ olması bu söylentilerin doğru olabileceği kanısını vermektedir.

Hemen her seçimlere katılan Taşnaklar da bu kez, ortak bir gündem ve tek bir adayla seçimlere girmek çabaları sonuç vermediği için aday göstermemişler ve taraftarlarına seçimlere katılmalarını ancak Başkan Sarkisyan'a değil başka bir adaya oy vermelerini veya geçersiz oy kullanmalarını önermişlerdir²⁵. Türkiye-Ermenistan Protokollerine itiraz ederek Hükümet koalisyonundan ayrıldıktan sonra oyları yarıdan fazla düşen (geçen parlamento seçimlerinde % 5,6) bu partinin başkan seçimlerinde bir hezimetle uğramamak için aday göstermediği düşünmek daha doğru olacaktır.

Olaysız geçen ancak birçok usulsüzlüğün yapıldığı seçimlerde adayların almış oldukları oy oranları aşağıdadır²⁶:

- Cumhurbaşkanı ve Ermenistan Cumhuriyetçi Parti Başkanı Serj Sarkisyan % 58,64
- Miras Partisi Başkanı Raffi Hovannisyan % 36,75

24 Oligark: Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bu Birliği oluşturan ülkelerde ortaya çıkmış, çok çabuk zengin olmuş, servetini kısmen yasadışı usullerle kazanmış ve bu serveti siyasi amaçlarla da kullanan bir tür işadımı.

25 "ARF Says Vote no for Sarkisyan" *Asbarez*, 15 Şubat 2013.

26 "Serj Sargsyan Wins Second Term Term as President of Armenia" *Panarmenian.net.*, 19 Şubat 2013.

- Eski Başbakan Hrant Bagratyan % 2, 15
- Milli Self-Determinasyon Partisi Başkanı Paruyir Hayrikyan % 1.23
- Siyaset Bilimci ve Hay Radyosu Direktörü Andreas Gukasyan % 0,57
- Edebiyatçı Vardan Sedrakyan % 0,42
- Karabağ Bölgesi eski Dışişleri Bakanı Arman Melikyan % 0,24

Görüldüğü gibi 7 adaydan beşi (Bagratyan, Hayrikyan, Gukasyan, Sedrakyan ve Melikyan) son derecede az oy almışlardır. Bunlardan kamuoyunca nispeten tanınan 1991-1993 yılları arasında başbakanlık yapmış olan Hrant Bagratyan'dır. Ancak bir seçim için gerekli maddi destek ve örgüte sahip olmadığından oyları az olmuştur. Diğerleri ise az tanınmış olmanın yanında yeterli desteği de bulamamışlardır. Bu nedenle olacak, dikkat çekebilmek için, alışılmadık usullere başvurmuşlardır. Andreas Gukasyan açlık grevi yapmış, Paruyir Hayrikyan silahlı saldırıya uğramış, diğer bir aday olan Vardan Sedrakyan'ın ise bu saldırıyı teşvik etmiş olmaktan tutuklanmıştır²⁷.

Yaptığı hareketler ve verdiği demeçlerle en fazla ilgi çeken aday Miras Partisi Başkanı Raffi Hovannisyan olmuştur. Amerikalı bir Ermeni olan Hovannisyan, Ermenistan'ın ilk Dışişleri Bakanı'dır. Bakanlığı sırasında radikal tutumları, sert söylemleri ve özellikle Türkiye karşıtlığı ile dikkatleri çekmiştir. Gitgide büyüyen ve bir savaşa dönüşen Karabağ sorunun en yoğun olduğu bir dönemde, Türkiye'nin olanaklar ölçüsünde Azerbaycan'ın yayında yer almasını önlemeye çalışmak yerine, adeta bu ülkeyi tahrik edecek şekilde davranması Başkan Levon Ter Petrosyan tarafından tepki ile karşılanmış ve Hovannisyan görevinden alınmıştır. Hovannisyan bundan sonra da siyasi yaşamına devam etmek istemiş ancak Ermeni vatandaşı olmamasının sıkıntılarını yaşamıştır. Ter Petrosyan'dan sonra başkan olan Robert Koçaryan döneminde Ermenistan vatandaşı olabilmiş ve hemen ardından Miras Partisini kurmuş ve 2012 seçimlerinde oyların % 5,76'sını alabilmiştir. Bu kadar az oy toplayan bir parti başkanının cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hiçbir şansının olmadığı açıktır. Hal böyle iken, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Levon Ter Petrosyan ve Gagik Çarukyan'ın seçimlere katılmaması ve Taşnak Partisinin de aday göstermemesinin sonucu olarak, Serj Sarkisyan'a muhalif olanların oylarının neredeyse tamamını Raffi Hovannisyan almıştır.

Sarkisyan'ın neden seçimleri kazandığına gelince bunda, birçok eski Sovyetler Birliği ülkesinde olduğu gibi, büyük tenkitler veya muhalefetle

27 "New Charges Brought Against Former Presidential Candidate In Armenia" *RAPSI (Russian Legal Information Agency)*, 17 Nisan 2013

karşılaşmadığı sürece, iktidarda olan başkanın yeniden seçilmesinin adeta bir gelenek haline gelmiş bulunduğu görülmektedir. Bu da Sovyetler Birliği döneminde idarecilerin çok uzun zaman görevleri sürdürmelerinin yarattığı bir alışkanlıktan ileri gelse gerektir. Ancak bunun dışında Serj Sarkisyan'ın Ermenistan bağımsızlığından bu yana, ülkenin iç ve dış güvenliği ile ilgili, bakanlık dâhil, en yüksek makamları işgal ettiğini, Karabağ savaşında büyük rol oynadığını, Cumhurbaşkanı olmadan kısa süre önce Başbakanlık da yaptığını, kısaca son yirmi yıl içinde Ermenistan'da gerçekten nüfuz sahibi bir kişi olduğunu da hesaba katmak gerekmektedir.

Cumhurbaşkanlığı yaptığı ilk dönemde (2008–2013) Sarkisyan'ın ne büyük başarıları ne de büyük denebilecek hataları olmuştur. Ekonomik alanda Ermenistan'da bir gerileme yaşanmış ise de bu dünya ekonomik krizinin bir

sonucudur ve halen Ermenistan bu dönemi geride bırakmış görülmektedir. Dış politika alanında Sarkisyan, selefi Koçaryan gibi, Karabağ sorununda Minsk Grubu Eş Başkanlarıyla yakın ilişkiler sürdürmüşse de, Azerbaycan'la uzlaşmaya yanaşmamıştır. Buna karşılık Türkiye ile normal ilişkiler kurarak sınır kapısının açılmasına çalışmış, bunun için, Diasporanın muhalefetine rağmen, Protokolleri imzalamış ancak Türkiye protokollerin uygulamaya konmasını Karabağ sorununda ilerlemeler olmasına bağlayınca Türkiye'ye karşı da cephe almıştır. Bunun yanında Sarkisyan'ın Rusya Federasyonu ile esasen mevcut yakın ilişkileri daha da geliştirdiği bu çerçevede Gümrü'deki büyük Rus üssünün süresini 2044 yılına kadar

uzattığı, diğer yandan Avrupa Birliği ile de ilişkilere önem verdiği ve bir Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması noktasına kadar geldiği görülmüştür.

Başkanlık seçimi kampanyalarında dış politika konuları hemen hiç ele alınmamıştır. Bunun başlıca nedeni tüm partilerin ve başkan adaylarının dış politika konusunda büyük ölçüde aynı görüşe sahip olmasıdır. Bu görüş Karabağ'ın tamamının Ermeni toprağı olduğu ve bağımsız bir devlet olması ya da Ermenistan'a bağlanması şeklindedir.

2. Seçim Kampanyasında Dış Politika Konuları

Ermenistan'ın daha bağımsızlığını kazanmadan önce Karabağ bölgesini ele geçirmeye çalışması, bağımsızlığından sonra da, Azerbaycan ile resmen ilân edilmeyen bir savaşa girmesi, bu arada soykırım iddiaları ve açık veya kapalı toprak talepleri gibi tarihten gelen ve günümüzde geçerli olmayan bazı talepleri nedeniyle Türkiye ile normal ilişkiler kuramaması, aradan geçen yirmi yıl içinde bu iki komşusu ile bir uzlaşmaya varamaması sonucunda günümüzde Ermenistan için güvenlik ve dolayısıyla da dış politika konuları çok önemlidir. Buna rağmen başkanlık seçimi kampanyalarında dış politika

konuları hemen hiç ele alınmamıştır. Bunun başlıca nedeni tüm partilerin ve başkan adaylarının dış politika konusunda büyük ölçüde aynı görüşe sahip olmasıdır. Bu görüş Karabağ'ın tamamının Ermeni toprağı olduğu ve bağımsız bir devlet olması ya da Ermenistan'a bağlanması şeklindedir. Türkiye için ise soykırım iddialarını tanınması ve bu olay nedeniyle tazminat ödemesi, Ermenilerin mallarının iade edilmesi ve Ermenistan'a bir miktar toprak vermesi şeklindeki görüş genel kabul görmektedir.

Bu politikanın izlenmesi nedeniyle Ermenistan'ın kendisini Avrupa'ya bağlayacak Türkiye sınır kapısının kapalı olması, Hazar Denizi'ne bağlayacak Azerbaycan kapılarının da kapalı olması, bir bölge ülkesi olmasına karşılık Ermenistan'ın petrol ve doğal gaz hatları ile demiryolu ve kara yolu projeleri dışında tutulması ve bu durumun, ekonomik bakımdan Ermenistan'ın aleyhine olması ve önümüzdeki yıllarda Ermenistan'ın zararlarının daha da büyüyeceğı konuları, önemlerine ve güncel olmalarına rağmen, hemen hiç tartışılmamıştır. Bu bilinçsiz denebilecek tutumun ileride Ermenistan için ciddi sorunlar yaratması kaçınılmazdır.

Seçimlerde Başkan Sarkisyan'ın başlıca rakibi olan Raffi Hovannisyan'ın bu konudaki görüşleri ise, yukarıda saydıklarımız dışında, Ermenistan'ın Karabağ Devletini resmen tanınması ve ayrıca Türkiye ile 2009 yılında imzalanmış olan Protokollerin reddetmesi şeklinde özetlenebilir.

3. Seçimlerde Usulsüzlükler ve Hileler

Bağımsızlığını kazanmasından bu yana Ermenistan'daki seçimlerde usulsüzlükler ve hileler yapıldığı bağımsız uluslararası gözlemciler tarafından saptanmış bir husustur. Buna rağmen hiçbir seçimin geçersiz ilân edilmemesi usulsüzlük ve hilelerin seçimlerin sonucunu değiştiremeyecek boyutta olması ile açıklanmaktadır. Böyle olmakla beraber bu durum Avrupa Birliği'nde, üye ülkelerinde ve Birleşik Devletler'de rahatsızlık yaratmış ve çeşitli vesilelerle Ermenistan'da yasalara uygun seçimler yapılması dilekleri dile getirilmiştir. Bunların etkisi altında Başkan Sarkisyan da başkan seçiminde bu tür olaylar olmamasına azami dikkatin gösterileceğini birçok kez ifade etmiştir. Ancak bu seçimde de durum pek değişmemiştir.

Bu arada seçimlerde usulsüzlük ve hilelerin sadece iktidardaki (veya Hükümet tarafından desteklenen) aday lehine olabileceğini zira oy verme ile ilgili tüm işlemlerin resmi makamların denetiminde olduğunu, diğer bir deyimle, ilke olarak, muhalefet adaylarının bu tür hileli oylardan yararlanamayacaklarını belirtelim.

Başkanlık seçimlerinde görülen başlıca usulsüzlük ve hileler kısaca şunlardır:

- a. Ermenistan’da ikamet etmeyen Ermeni vatandaşlarının seçmen listelerinde yer alması

Bilindiği gibi çok sayıda Ermeni vatandaşı, başta Rusya olmak üzere, yabancı ülkelerde oturmakta ve çalışmaktadır. Bunlardan 1.260.000 kişi gibi önemli bir bölümünün Ermenistan’daki kayıtlarını sildirmediği anlaşılmaktadır²⁸. Basın haberlerine göre bunlardan 500.000 ilâ 700.000 kişilik bir bölümünün²⁹ adları seçmen listelerinde yer almakta ve bu kişiler için de başkaları oy kullanılmaktadır. Bu, ya bazı kişilerin kendi adlarına oy kullandıktan sonra bu kişiler için de oy kullanması (mükerrer oy) ya da seçim sandıklarına bu kişilerin sayısı kadar veya daha az sayıda oy pusulası doldurulması şeklinde olmaktadır.

- b. Bazı kişilerin para karşılığında oy kullanmaları

Bu usule daha ziyade kırsal bölgelerde başvurulduğu anlaşılmaktadır. Bazı kişiler 1000 Dram karşılığında (18 euro) oylarını satmaktadır³⁰.

- c. Resmi kişilerin seçim kampanyasına katılması, resmi kaynakların seçim kampanyaları için kullanılması

Basın haberlerine göre bazı resmi kişiler Serj Sarkisyan’ın kampanyasına aktif olarak katılmışlardır. Ancak bunun yasalara aykırı olmaması için geçici izin alarak görevlerinden ayrılmışlardır. Bu çerçevede on validen dokuzu ve birçok belediye başkanı geçici izin aldıkları ve Sarkisyan’ın seçilmesi için çalıştıkları haberlerinde yer almıştır³¹.

Ayrıca bazı memurlar ve okul çocukları da Sarkisyan için düzenlenen gösterilere katılmışlardır³².

Ermenistan’daki seçimlerde bu usulsüzlük ve hilelerin yapılmakta olduğu basında yer almakla birlikte bunların oranı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bu da konusu yasa dışı davranışların kanıtlanmasını zorlaştırmaktadır.

28 *Les Nouvelles d’Arménie*, No. 194, s.25

29 “Arménie, Terre d’Eviction” *Libération*, 17 Şubat 2013.

30 Aynı kaynak

31 “Les Observateurs de l’OSCE/ODIHR Expriment leurs Préoccupations Concernant l’Utilisation des Ressources Administratives” *Armenews*, 15 Şubat 2013.

32 “Armenia Strange Presidential Campain” *RFE/RL*, 18 Şubat 2012.

4. Seçim Gözlem Grupları ve Raporları

Birçok ülkede olduğu gibi Ermenistan'da da seçimler yerli ve daha ziyade yabancı gözlemci heyetleri tarafından izlenmektedir. Bu yılki başkan seçimlerinde bulunan başlıca heyetlerden şunlardır: Bağımsız Devletler Topluluğu Gözlem Heyeti (CIS Monitoring Mission), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Merkezi (OSCE/ODIHR), PACE (Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi =Parliamentary Assembly of The Council of Europe), ICES (Expert Center for Electoral Systems = Seçim Sistemleri için Uzman Merkezi), Independent US Center for Political Monitoring (Siyasi Gözlem için Bağımsız ABD Merkezi), The Choice is Yours (Tercih Sizindir) Örgütü. Bunlar dışında ABA kısaltılmış adı altında Kaliforniya'daki Ermeni Barolar Birliği (Armenian Bar Association) de seçimleri yakından izlemiştir. Ayrıca başta gazeteciler olmak üzere bazı özel kişiler de seçimleri yakından takip etmiştir.

Tam bir rakam vermek mümkün olmasa da gözlemcilerin sayısının bini aştığını söylemek mümkündür. Ancak gözlemcilerin usulsüzlük ve hileleri kolayca saptamalarının da zor olduğu görülmektedir. Ayrıca hile ve usulsüzlüklerin pek çoğunun seçim sırasında değil, seçimden sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine de gözlemciler birçok olaya tanık olmuşlardır.

Bu konuda uluslararası bir kuruluşa bağlı olan ve ona rapor veren gözlemci heyetlerinin diğerlerine nazaran daha etkili olduğunu söylememiz gerekmektedir. Bu çerçevede en önemli kuruluş AGİT'e bağlı OSCE/ODIHR'dir. Bu kuruluş Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi ile Avrupa Parlamentosu gözlemcileriyle birlikte, "Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti" adı altında çalışmıştır.

Bu heyetin 26 Şubat'ta yayımladığı Seçim Sonrası Ara Raporu'nda³³ yer alan başlıca hususlar şunlardır: Seçimler genellikle iyi idare edilmiş temel özgürlüklere riayet olunmuş, adaylar kampanyalarını serbestçe yürütmüş, medya adaylar için dengeli davranmıştır. Buna karşılık resmi makamlarda tarafsızlık eksikliği, resmi kaynakların kötüye kullanılması ve oy verenlere baskı yapılması gibi bazı olaylar görülmüş, ayrıca Başkan Sarkisyan taraftarlarının seçim sürecine gereksiz müdahalede buldukları ve bazı ciddi ihlaller yapıldığı gözlemlenmiştir. Raporla ayrıca seçim sandıklarının çoğunda seçimin düzgün ve iyi örgütlenmiş olduğu buna karşılık seçim sandıklarının %5'inde olumsuzluklar bulunduğu görüldüğü, gözlemcilerin, dokuzu hariç, 106 sandıkta yapılan oy sayımını olumlu buldukları belirtilmiştir. Raporla seçimi izleyen günlerde, daha ziyade Miras

33 "Statement of Preliminary Findings and Conclusions" OSCE/ODIHR International Election Observation Mission, Republic of Armenia, Presidential Elections, February 18, 2013 <http://www.osce.org/odihr/elections/99675>

Partisi ve Başkanı Raffi Hovannisyan'ın itiraz ve girişimleri, sonucunda bazı sandıklarda oyların yeniden sayıldığından bahsedilerek arada küçük farklar bulunduğunu bildirmektedir. Raporunda seçim sonrasında yapılan şikâyetlere de ve bunların incelenmesine de yer verilmiştir. Raporun ilginç noktalarından biri de, ayrıca bir yorumda bulunmadan, Sarkisyan'ın kazandığı bazı sandıklarda oy verenlerin sayısının (oranının) diğer sandıklara göre yüksek olduğuna değinilmesidir. Bu söz konusu sandıklara Sarkisyan lehine sonradan oy pusulası doldurulduğu şeklinde de yorumlanabilir; ancak kanıtlanamadığından bu duruma temas etmekle yetinildiği anlaşılmaktadır.

Diğer gözlemci heyetlerden Bağımsız Devletler Topluluğu Gözlem Heyeti seçimlerinin özgürce, açık bir şekilde, rekabete açık ve uluslararası normlara uygun olduğunu, seçimlerin yasallığına gölge düşürecek olaylar kaydedilmediğini ancak bazı önemsiz ihlaller olduğunu belirtmiştir³⁴.

Genel olarak diğer gözlemci heyetleri de bu görüştedirler, diğer bir deyimle seçimlerin yasal ve kurallara uygun olduğunu ancak bazı ihlaller bulunduğunu belirtmektedirler.

Gözlemci olmayan grupların seçimlerle ilgili tutumları daha değişiktir. Mesela Uluslararası Af Örgütü seçimlerin yasallığını sorgulamadan yapılan usulsüzlükler, hileler üzerinde durmuş ve bunların soruşturulmasını istemiştir³⁵.

5. Bazı Ülkelerin ve Uluslararası Kuruluşların Ermenistan Başkan Seçimine İlişkin Tutumları

Diğer ülkeler devlet başkanlarının Başkan Sarkisyan'a gönderdikleri kutlama mesajları Sarkisyan'ın Ermenistan'ın yasal devlet başkanı olduğunu kabul ettiklerini göstermesi bakımından özellikle önemlidir.

İlk kutlama mesajını seçimlerden hemen sonra Başkan Putin yapmış ve Sarkisyan'ın seçilmesinin izlediği sosyal-ekonomik ve dışişleri politikalarının halk tarafından desteklendiğini gösterdiğini söylemiş ve ayrıca Rus-Ermeni ilişkilerinin daha da güçleneceğine olan güvenini ifade etmiştir.³⁶

AB'de dışişleri ve güvenlik politikalarından sorumlu Catherine Ashton ile genişlemeden sorumlu Stefan Füle ortak bir açıklama yaparak Ermenistan

34 "CIS Monitoring Mission Calls Armenian Presidential Legitimate" *Vestnik Kavkaza*, 19 Şubat 2013,

35 "Amnesty International Demande Une Enquête Sur Des Cas De Violence Lors Des Élections Présidentielles" *Armenews*, 9 Mart 2013,

36 "Putin Congratulates Sarkisian" *RFE/RL*, 19 Şubat 2013,

makamlarına, başkanlık seçimlerinin uluslararası normlara uygun olarak yapılması için çabalarından dolayı duydukları memnuniyeti dile getirmişler ve aynı zamanda seçimlerdeki bazı usulsüzlüklere de temasla gelecekte bunların olmaması dileğini ifade etmişlerdir³⁷.

AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ise seçimlerden bir hafta sonra Serj Sarkisyan'a bir tebrik mesajı göndererek seçimlerin uluslararası normlara uygun yapılmasından duyduğu memnuniyetini dile getirmiş ayrıca Ermenistan-Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi görüşmeleri çerçevesinde Ermenistan ile ilişkilerin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini arzu ettiğini belirtmiştir³⁸.

ABD'nin Sarkisyan'ı tebrik süreci ise daha uzun olmuştur.

ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Victoria Nuland seçimlerden hemen sonra OSCE/ODIHR Gözlem Heyetinin sonuçlarını desteklediklerini, diğer bir deyimle seçimlerin iyi idare edildiğini, temel özgürlüklere saygı gösterildiğini, ancak resmi makamların tarafsız davranmadıklarını ve resmi kaynakların kötüye kullanıldığını³⁹ bildirmiştir.

İkinci bir aşamada Amerikan Dışişleri Bakanı John Kerry Başkan Sarkisyan'ı seçildiği için tebrik etmiş, ancak OSCE/ODIHR raporunun sonuçlarını desteklediğini de belirtmiş ve seçimlerle ilgili eksikliklerin giderilmesini beklediklerini ifade etmiştir. Kerry, Sarkisyan'ın ikinci başkanlığı döneminde ikili ticaret ve yatırımın artırılması için gerekli olan demokratik ve ekonomik reformlara beraberce devam olunmasına değinmiş, Minsk Grubunun Karabağ sorununun çözümü için sürdürdüğü çabaların Sarkisyan tarafından desteklenmesini istemiş ve ayrıca bu konuda statüko ile yetinilmeyeceğini de belirtmiştir⁴⁰.

Üçüncü aşamada Başkan Obama 2 Mart 2013 tarihinde bir tebrik mektubu göndererek, yukarıdaki hususları kısaca tekrarlamıştır. Mesajdaki yenilik, Başkanın "Türk-Ermeni ilişkilerinin olası bir normalleşmesini geliştirmek için çalışmaya devam etmeyi de istiyoruz" sözleridir⁴¹.

Böylelikle dış siyaset alanında ABD'den Ermenistan'a iki önemli mesaj, hatta bir tür uyarı gelmiştir. Birincisi, Ermenistan'ın Karabağ sorununda

37 "Hovannisian Rallies Thousands Against 'Stolen Election'" *RFE/RL*, 20 Şubat 2013,

38 "EU Chief Congratulates Sarkisian" *RFE/RL*, 25 Şubat 2013.

39 "US State Department: Blurred Distinction Between Activities of State and Those of Ruling Party" *Largir*, 20 Şubat 2013.

40 "US Salutes Sarkisian Reelection" *RFE/RL*, 25 Şubat 2013.

41 "Obama Congratulates Sarkisian Re-election" *The Armenian Weekly*, 4 Mart 2013.

hemen hiçbir şey yapmamak politikasına karşın Amerikan Hükümetinin bu konuda statüko ile yetinilmeyeceği bildirmesidir. İkincisi ise Sarkisyan'ın Türkiye ile normal ilişkiler kurmayı gündemden çıkarmış ve bunların yerine Türkiye'den, soykırımın tanınması gibi taleplerde bulunmak politikasını koymuş olmasına karşın, Başkan Obama'nın iki ülke ilişkilerinin normalleşmesine önem vermesidir.

Başta Fransız Başkanı François Hollande olmak üzere diğer bazı devlet başkanları da Serj Sarkisyan'a tebrik mesajları göndermişlerdir.

Birçok ülke Ermenistan başkan seçimlerinde yapılan usulsüzlükleri görmezden gelir veya küçümserken İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt, kendine mahsus açık sözlülükle, bu seçimlerin kalitesinin beklenenin çok altında olduğunu söylemiş Ermenistan Dışişleri Bakanlığı da İsveçli bakanın elde ettiği bilgilerin kalitesinin düşük olduğunu belirtmiştir⁴².

Cumhurbaşkanı Gül'ün seçimlerden iki gün sonra Sarkisyan'a bir tebrik mesajı göndermesi Azerbaycan'da eleştirilmiştir. Azerbaycan Hükümeti bu konuda sessiz kalırken, Azerbaycan Meclisinden itiraz sesleri yükselmiştir. Yerli Azerbaycan Partisi Sekreteri Mubariz Gurbanlı bu ivedi tebrikin Sarkisyan için manevi, siyasi ve ideolojik bir destek olduğunu söylemiştir⁴³. Milletvekili Ceyhun Osmanlı elleri kadın ve çocukları kanlarıyla kirli bir kişinin tebrik edilmesini biraz garip bulduğunu ifade etmiş⁴⁴, Gudrat Hasanguliev ise Türkiye'nin Ermenistan'ı desteklediğini, Sarkisyan'ın Hocalı Katliamının katillerinden biri olduğunu ve bu konuyu (tebrik konusunu) İslam Konferansı Örgütü'ne götüreceklerini söylemiştir⁴⁵. Azerbaycan Meclis Başkanı Oktay Asadov ise, bu olayın kendilerini yaraladığını, ancak abartılmaması gerektiğini, bu arada Gudrat Hasanguliev'in sözleriyle mutabık olmadığını, Türkiye'nin Azerbaycan'ın başlıca partneri ve müttefiki olduğunu ifade etmiştir⁴⁶.

Azerbaycan siyaset adamlarının Cumhurbaşkanı Gül'ün tebrik mesajına gösterdikleri bu tepkinin nedeni, 2008 yılında Sarkisyan'ın seçilmesinin ardından gönderilmiş olan tebriğin protokoller sürecini başlatmış bulunması olsa gerekir. Bilindiği üzere Azeriler protokollere, kendilerini Ermenistan karşısında yalnız bıraktığı düşüncesiyle, karşı çıkmışlardır.

Ankara Azerbaycan'dan gelen bu tepkilere cevap vermekte gecikmemiştir.

42 "A Virtual Debate Between Swedish FM and Armenian Foreign Ministry" *Medimax*, 21 Şubat 2013.

43 "Baku Slams Turkey Over Armenia's Congratulations" *RFE/RL*, 21.02.2013.

44 "Abdullah Gül Acted At Least Naively" *News.Az*, 22 Şubat 2013.

45 "Abdullah Gül Congratulations Causes Discontent at Azerbaijani Parliament" *APA*, 22 Şubat 2013.

46 Aynı kaynak

Dışişleri Bakanlığı bu Azerbaycan APA Ajansının bu konudaki bir sorusunu şu şekilde cevaplandırmıştır:

Sayın Cumhurbaşkanımızın Serj Sarkisyan'a yeniden Cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla gönderdiği tebrik mektubu devlet teamüllerimiz doğrultusunda gerçekleştirildi. Nitekim daha önce de başka ülkelere seçimlerin sonuçları belli olduktan sonra tebrik mektupları gönderilmişti". "Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Uluslararası nezaket kuralları çerçevesinde karşılıklı mesajlar gönderilebilmektedir. Konuyu kendi çerçevesinde değerlendirmekte fayda var.⁴⁷

6. Seçim Sonuçlarına Yapılan İtirazlar ve sonuçları

Yukarıda açıkladığımız gibi Sarkisyan'ın seçimi, bazı çekincelerle de olsa, gözlemci heyetlerince kabul edilmiş, yabancı devlet başkanları da gönderdikleri kutlama mesajlarıyla aynı şekilde hareket etmişlerdir.

Ermenistan'da ise, Sarkisyan'a oy verenler hariç, Sarkisyan'ın seçilmesi, seçimlerde usulsüzlük ve hileler olduğunu ileri sürerek kabul edilmek istenmemiştir. Bu konu en güçlü itirazlar Raffi Hovannisyen tarafından yapılmıştır. Ayrıca Diasporanın önemli bir bölümü de Sarkisyan'ın seçimine itiraz etmiştir.

Ermenistan'da ise, Sarkisyan'a oy verenler hariç, Sarkisyan'ın seçilmesi, seçimlerde usulsüzlük ve hileler olduğunu ileri sürerek kabul edilmek istenmemiştir. Bu konu en güçlü itirazlar Raffi Hovannisyen tarafından yapılmıştır. Ayrıca Diasporanın önemli bir bölümü de Sarkisyan'ın seçimine itiraz etmiştir.

Bu itirazları ve sonuçlarını Ermenistan'dan başlamak üzere aşağıda inceliyoruz.

a. Raffi Hovannisyen'in İtirazları, Talepleri, Merkez Seçim Komisyonunun Kararı, Anayasa Mahkemesi Kararı

Raffi Hovannisyen seçimlerden hemen sonra, hileli olduğunu ileri sürerek, seçim sonuçlarını reddetmiş ve kendisinin kazandığını iddia etmiştir⁴⁸. Ayrıca Başkan Sarkisyan'dan iktidarı halka iade etmesini⁴⁹, hatasını kabul etmesini

47 "Türk Dışişleri, Cumhurbaşkanım Gül'ün Serj Sarkisyan'a gönderdiği tebrik mektubu konusunda açıklama yaptı" *AI News*, <http://www.1news.com.tr/turkiye/20130222105003946.html>, 23 Şubat 2013

48 "Hovannisyen Rejects Official Vote Results" *RFE/RL*, 19 Şubat 2013

49 "Opposition Candidate Calls on Armenia's Incumbent President to Hand Power over the People" *tert.am*, 19 Şubat 2013.

istemiş⁵⁰ ve oyların yeniden sayılmasını talep etmiştir⁵¹. Diğer yandan ailesinin tehlikede olduğunu ileri sürmüştür⁵².

Başta Erivan olmak üzere başlıca Ermeni kentlerinde gösteriler⁵³ ve “zafer turları” adını verilen ziyaretler yapmaya başlamıştır⁵⁴.

Hovannisyan Başkan Sarkisyan’la görüşmeyi talep etmiş ve bu görüşme 21 Şubat 2013 tarihinde gerçekleşmiştir. Görüşmede Başkanın Hovannisyan’a bir bakanlık gibi (Diaspora bakanlığı) teklif ettiğine dair çıkan haberler üzerine Hovannisyan bunları yalanlamıştır. Hovannisyan seçimleri kendisinin kazandığını söyleyince Sarkisyan, kendisine gelecek seçimlere kadar mücadelesine devam etmeyi tavsiye ettiği anlaşılmaktadır⁵⁵. Ayrıca Hovannisyan’ın seçimler için bir ikinci tur düzenlenmesi, hükümetin istifa etmesi ve erken parlamento seçimleri düzenlenmesi önerileri de Sarkisyan tarafından kabul edilmemiştir⁵⁶. Yabancı ülkeler başkanlarının Sarkisyan’a tebrik mesajları gönderdiklerinin hatırlatılması üzerine Hovannisyan “ne isterse söylesinler” dedikten sonra kendisini 18 Şubat seçimlerinin haklı galibi olacak gördüğünü belirtmiştir⁵⁷.

Bu arada Merkezi Seçim Komisyonu seçimlerin sonucu hakkında Hovannisyan’ın yaptığı itirazı reddetmiştir⁵⁸.

Hovannisyan 10 Mart 2013 tarihinde, yeniden başkanlık seçimleri yapılması talebini desteklemek üzere açlık grevine başlamıştır, ayrıca 9 Nisan’da yapılacak olan Başkanın göreve başlama törenini iptal etmesini Sarkisyan’dan istemiştir⁵⁹.

Hovannisyan ve diğer bir başkan adayı olan Andreas Gukasyan Ermenistan Anayasa Mahkemesine müracaatla Başkanlık seçiminin iptal edilmesini istemiştir. Mahkeme 14 Mart 2013 tarihinde açıkladığı kararında dava edenlerin seçimin iptalini gerektirecek kanıt sunamadıklarını bildirmiş, ayrıca Sarkisyan’ın kendisini seçimlerin galibi ilan edilmesi talebini de kabul etmemiştir⁶⁰.

50 “Heritage Leader Urges President-elect Sargsyan to Admit His Mistake” *Panorama.am*, 19 Şubat 2013; “Heritage to Demand Vote Recount” *panarmenian.net*, 19 Şubat 2013.

51 “Heritage to Demand Vote Recount” *Panorama.am*, 19 Şubat 2013.

52 “R. Hovannisian Concerned About His Family Security” *Panorama.am*, 19 Şubat 2013.

53 “Hovannisian Rallies Thousands Against ‘Stolen Election’” *RFE/RL*, 20 Şubat 2013.

54 Press Release Raffi Hovannisian Headquarters, 23 Şubat 2013

55 “Hovannisian: We Did Not Speak About Any Post at the Meeting” *aysor.am*, 25 Şubat 2013.

56 “OSCE/ODIHR Publishes Interim Report” *armradio*, 2 Mart 2013.

57 “Hovannisian Condemns West Congratulating Sarkisian” *RFE/RL*, 26 Şubat 2013.

58 Aynı kaynak

59 “R.Hovannisian Déclenche une Nouvelle Grève de Faim” *armenews*, 11 Mart 2013.

60 “Constitutional Court Rejects Opposition Election Appeals” *RFE/RL*, 14 Mart 2013.

Hovannisyan açlık grevini sürdürdüğü Özgürlük Meydanı'nda beyanatlar vermekten, basın toplantıları düzenlemekten geri durmamış, bu arada, 22 Mart 2013 tarihinde halkın ayaklanarak idare edenleri değiştireceğini söylemiş ve derhal yeni başkanlık seçimleri yapılmasını veya iktidarın hükümetle halk arasında paylaşılmasını başkana gönderdiği bir mektupla istemiş ve seçimlerde hile yapanların kovuşturulmasını ve bazı makamlara kendi adaylarının tayin edilmesini talep etmiştir⁶¹. Başkan Sarkisyan bu mektuba bir cevap vererek, Hovannisyan ile diyaloga girmeye hazır olduğunu ancak ileri sürdüğü taleplerin devlet otoritesiyle bağdaşmadığını söylemiş ve kendisinden açlık grevine son vermesini istemiştir⁶².

Buna karşılık Hovannisyan Sarkisyan ile Erivan'ın bir meydanında bir araya gelerek Ermenistan'ın sorunlarını halk önünde tartışmayı önermiştir⁶³. Daha sonra Sarkisyan'ın kendisini, açlık grevini sürdürdüğü Özgür Meydanında ziyaret etmesini istemeye başlamış ancak bu da kabul edilmemiştir. Sonunda 31 Mart 2013 tarihinde grevine son vermiş⁶⁴ ve Sarkisyan'ın ve diğer devlet ricalinin de hazır bulunduğu Ermeni Paskalyası ayinine katılmıştır.

b. Diaspora'nın Seçimlere İlişkin Tutumu

Ermeni Diasporası her alanda Ermenistan'ı destekleyen bir tutum sergilemekte olduğu bilinmektedir. Bu destek özellikle Ermenistan'ın Türkiye'den talepleri (soykırımı tanınması, tazminat ödemesi, toprak vermesi v.s.) ve Azerbaycan'dan olan talepleri (Karabağ bölgesinin bağımsızlığını tanınması) için olduğu gibi Ermenistan'a mali yardım sağlanması alanında da kendisini göstermektedir.

Batılı ülkelerde yaşayan Ermenilerin genel olarak demokrasi ve insan hakları değerlerini de benimsemelerine karşılık Ermenistan'da, Sovyetler Birliği döneminin etkisi altında, bu değerlere fazla önem verildiğini söylemek zordur. Ekonomide oligarkların hâkimiyeti ve seçimlerde yapılan hileler bu durumun açık kanıtlarıdır. Buna rağmen Diaspora Ermenileri son zamanlara kadar Ermenistan'ın bu alanlarda açıkça eleştirmemeyi tercih etmişlerdi.

Başkan Sarkisyan'ı ağır bir şekilde eleştiren ve seçimleri aslında kaybetmemiş olduğunu iddia eden Raffi Hovannisyan'ın Amerikan asıllı olması bu eleştirilerinin daha kolayca Batılı ülkelerde yankılanmasına neden olmuştur. Çeşitli Batılı ülkelerdeki Ermeni basını da seçimlerle hile

61 "Hovannisian Calls For Comprehensive Power Sharing" *Asbarez*, 22 Mart 2013.

62 "La Communication épistolaire entre... Sarkissian et R. Hovannisian Se Poursuit" *armenews*, 27 Mart 2013

63 "Sarkisian Insists on Hosting Talks with Challenger" *RFE/RL*, 27 Mart 2013.

64 "Sarkisian Ally Upbeat on Dialogue with Opposition" *RFE/RL*, 1 Nisan 2013.

karıştırılması eleştirilmiştir. ABD’de New York’taki Ermeni Başkonsoloslugu önünde seçimleri protesto eden bir gösteri düzenlenmiş, katılan kişiler “Diaspora Ermeni Halkı ile Beraber” ve “Seçimlerde Sahtekârlığa Son” yazılı pankartlar taşımışlardır⁶⁵. Kaliforniya’da Glendale’de de seçimlerdeki hileleri ve usulsüzlükleri protesto eden bir gösteri düzenlenmiş ve Raffi Hovannisyan” Skype” aracılığı ile halka seslenmiştir⁶⁶.

“Soykırım” hakkında da besteleri bulunan tanınmış Amerikalı rock şarkıcısı Serj Tankiyan Başkan Sarkisyan’a bir mektup göndererek, “Ermenilerin çoğunluğu gibi Hükümetinizi doğrudan ve açıkça eleştirmeyi istemiyordum, ancak yolsuzluk ve adaletsizlik nedeniyle Hükümetiniz döneminde halkın çektiği ızdırap her ölçüyü aştı” diyerek Sarkisyan’ın seçimlerdeki başarısının yasallığını tartışmaya açmış ve kendisini yolsuzluğa müsamaha etmekle suçlamıştır. Tankiyan ayrıca Sarkisyan’dan kapsamlı reformlar yapmasını, seçimlerde hile yapanları cezalandırmasını, Parlamente’yu feshetmesini ve gelecek seçimlerin dürüst bir şekilde yapılmasını sağlamasını istemiştir. Sarkisyan beklenmedik bir şekilde kendisine kısa zamanda cevap vererek, özetle, seçimlerin galibi olduğunu ve yapılan usulsüzlüklerin sonucu etkilemediğini belirtmiştir⁶⁷. Tankiyan Başkana aynı mealde ikinci bir mektup göndermiş, Başkan da yaklaşık olarak aynı hususları tekrarlamış ve ayrıca kendisinin Ermeni soykırımının 100. yılı arifesinde Erivan’da bir konser vermesini ümit ettiğini bildirmiştir⁶⁸.

Amerikan Ermenilerinin bu eleştirel tutumuna karşın bu ülkede başlıca Ermeni kuruluşları olan, Taşnak eğilimli ANCA (Armenian National Committee of America) ile varlıklı Ermenileri temsil eden AAA (Armenian Assembly of America) seçimler konusunda sıkıntılı bir sessizlik göstermişlerdir⁶⁹.

Fransa’da ise bu ülkedeki Ermeni kuruluşlarını bünyesinde toplayan Koordinasyon Konseyi⁷⁰ Sarkisyan’ı eleştirmeden ve seçimlerdeki yolsuzluklardan açıkça bahsetmeden, ekonomik sonuçlarını hissettirmeye başlayan Türk-Azeri ablukası tâbi, halkın üçte biri fakirlik sınırı altındaki Ermenistan’da siyasi ve sosyal zorluklar olduğundan bahsederek Ermenistan ve halkı ile dayanışma içinde olduğunu bildirmiş, Ermenistan’a bağlılığını ifadeyle bu ülkenin sorunlarının barışçı ve demokratik bir şekilde çözümlenmesi için birlik çağrısında bulunmuştur.⁷¹ Koordinasyon Konseyi’nin

65 “New York Armenians Protest Fraudulent Elections in Armenia” *Hetaq.am*, 24 Şubat 2013.

66 “Overflow Crowd in Glendale Voices Support for Poople’s Movement” *Asbarez*, 4 Mart 2013.

67 “U.S. Rock Star Questions Armenian Poll Result” *RFE/RL*, 26 Şubat 2013.

68 “Échanges Vigoureux Entre Serj Tankian Et Serge Sarkissian” *Armenews*, 28 Şubat 2013.

69 Thomas de Waal “Political Tremors in the Caucasus” *Foreign Policy*, Mart 2013.

70 Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France

71 Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France, 9 Mart 2013

tepkilerini dolaylı bir şekilde dile getirmesine karşın Ermeni Rönesansı adını taşıyan bir grup 8 Mart 2013 tarihinde seçimlerde hile yapıldığı belirterek Paris'teki Ermenistan Büyükelçiliği önünde gösterilerde bulunmuştur⁷². Aynı Grup aynı amaçla ve Raffi Hovannisyanyan'ı da desteklemek için 7 Nisan tarihinde Paris'teki Ermenistan Büyükelçiliği önünde yeniden gösteri yapmıştır⁷³.

Diaspora'nın tepkisi sadece ABD ve Fransa'ya inhisar etmemiştir. Genelde "sessiz" olan Almanya'daki Ermeni Cemaati başkan seçimindeki hileleri kınayan, bunların ve diğer bazı kanunsuz hareketlerin cezasız kaldığını belirten ve Raffi Hovannisyanyan ile dayanışma içinde olduklarını belirten bir bildiri yayınlamıştır.⁷⁴

7. Sarkisyan'ın Göreve Başlaması

Sarkisyan, 9 Nisan 2013 tarihinde Millet Meclisinin, Karen Demirciyan Spor ve Konser Salonunda yaptığı özel bir oturumda yemin ederek görevine başlamıştır. Burada yaptığı uzun konuşmanın başında diğer başkan adaylarına oy vermiş olanlara teşekkür etmiş, onların ülkede mevcut sorunlar karşısında hoşnutsuzluklarını dile getirdiklerini, böylece daha etkili çalışmalar için resmi makamlara mesaj verdiklerini ve bu mesajın alındığını söylemiştir⁷⁵.

Hovannisyanyan ise aynı gün Özgürlük Meydanında binlerce kişinin katıldığı kendi yemin törenini düzenlemiş ve Ermenistan Anayasası üzerine yemin ettikten sonra, halkın iktidara gelmesi için çalışmaya devam edeceğini belirtmiştir. Bu merasimden sonra Cumhurbaşkanlığı Konutu'na doğru yürümüş, polis konuta girilmesini önleyince arbede çıkmış, 20 kişi gözaltına alınmıştır. Daha sonra Hovannisyanyan ve beraberindekiler "Soykırım Anıtı"na giderek dua etmişlerdir⁷⁶.

III - 24 NİSAN'IN ANILMASI

Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da 24 Nisan günü dünyada Ermenilerce çeşitli tören ve etkinliklerle anılmıştır.

72 "Manifestation Devant l'Ambassade d'Arménie A l'Appel de "Renaissance Arménienne" *Armenews*, 7 Mart 2013.

73 "Communiqué de Renaissance Arménienne" *Armenews*, 27 Mart 2013.

74 "Armenian Community of Germany Criticizing Armenian Authorities and Expressing Solidarity with Raffi Hovannisyanyan" *Arminfo*, 3 Nisan 2013.

75 "The Newly Elected President Serzh Sargsyan at the Extraordinary Session of the RA National Assembly Assumed the Office of President of the RA" 9 Nisan 2013 <http://www.president.am/en/press-release/item/2013/04/09/President-Serzh-Sargsyan-assumed-the-office-of-President-of-the-Republic-of-Armenia>

76 "Armenia: After Dueling Ceremonies, Opposition at Crossroads" *eurasianet.org*, 9 Nisan 2013.

1915 olaylarının üzerinden bir yüzyıla yakın bir zaman geçmesine rağmen bu tören ve etkinliklerin bir azalma olmadan her yıl tekrarlanması üzerinde durulmasında, hatta ayrıca bir araştırma yapılmasında yarar olan bir konudur. Biz bu hususta çok kısa olarak şunları belirtebiliriz:

1915 tehcirini yaşayan Ermenilerin hemen hepsi öldüğüne göre bu törenlerin yapılmasında kişisel çıkar veya kişilerin kendi yaşadıkları olayları hatırlama ihtiyacı gibi bir durum yoktur. Sadece tehcire uğrayan kişilerden bazılarının torunları için bu etkinlikler psikolojik alanda bir önem taşıyabilir.

Duygusal alanın dışında çıkıldığında, bu tür tören veya diğer etkinlikler, dünyanın hemen her yerinde asimilasyona maruz olan Diaspora Ermenileri için Ermeni kimliklerini hatırlama veya teyit etme olanağı sağlamaktadır.

Diaspora'daki Ermeni kiliseleri, siyasi partileri ve hayır kurumları için ise 24 Nisan, buldukları ülkelerdeki Ermeni toplumlarıyla yakın ilişki kurmaları ve ayrıca Türkiye'den olan talepleri dile getirmeleri için bir fırsat oluşturmaktadır.

Ermenistan Hükümeti, siyasi partileri ve medyası için ise 24 Nisan, tarihi nedenlerle ve Karabağ sorununda Azerbaycan'ı desteklediği için Türkiye'nin eleştirilmesine ve ayrıca Türkiye'den olan tazminat ve diğer taleplerin dile getirilmesine yaramaktadır.

Kısaca 24 Nisan'ı anma tören ve etkinliklerinin, gerek Diaspora gerek Ermenistan bakımından bazı işlevleri bulunmaktadır. Ancak burada dikkate alınması gereken husus, geçmişi unutmamak üzerine bina edilmiş bu etkinliklerin eski sorunların günümüz de devam etmesini sağlaması, diğer bir deyimle barış ve uzlaşmaya varılmasını engellemesi en azından zorlaştırmasıdır.

Bu yıl 24 Nisan vesilesiyle yapılan etkinlikleri dört ülkeyi esas alarak inceleyeceğiz. Bunlar ABD, Fransa, Ermenistan ve Türkiye'dir.

1. ABD'de Anma Etkinlikleri ve Başkan Obama'nın Mesajı

Bu konuyu 24 Nisan'ı anma etkinlikleri ve Başkan Obama'nın 24 Nisan Mesajı olmak üzere iki ayrı bahiste inceleyeceğiz.

A. 24 Nisan'ı Anma Etkinlikleri

ABD'de Ermenilerin yaşadığı her yerde ve özellikle Kaliforniya ve Massachusetts'e 24 Nisan'ı anma etkinlikleri yapılmaktadır. Bu çerçevede,

kiliselerde ayinler, anıtların önünde törenler, çeşitli toplantılar ve başta Türkiye Büyükelçiliği ve Başkonsoloslukları önünde olmak üzere, gösteriler düzenlenmektedir. Ayrıca bu vesileyle yerel basında, bilinen Ermeni görüşlerini tekrarlayan birçok yazı yayınlanmaktadır. Bu etkinliklerin yoğunluğunun başlıca nedeni, yukarıda da değindiğimiz gibi, kişilere Ermeni kimliğini ifade ve teyit etme olanağını vermesidir.

Bu etkinliklerin her biri hakkında bilgi vermeye yerimiz müsait değildir, ayrıca bilinen görüşlerin tekrarı olduğundan buna gerek de yoktur. Bununla beraber, önemini dikkate alarak 24 Nisan'da Kongre'de yapılan anma töreninden kısaca bahsedeceğiz.

Her yıl gibi bu yılda ABD Temsilciler Meclisinde, 24 Nisan'da, "Ermeni Soykırımını Anma Günü" (Armenian Genocide Commemoration Day) başlığı altında bir tören yapılmıştır. Bu törenin Kongredeki Ermeni Çıkarları Grubu (Caucus) ile Amerika çapındaki başlıca Ermeni örgütleri, Vaşington'daki Ermenistan Büyükelçiliği ve Karabağ Temsilciliği tarafından düzenlendiği anlaşılmaktadır⁷⁷. Temsilciler Meclisi oturumu Amerika Doğu Sahili Başpiskoposu Oşagan Çoloyan'ın dua etmesiyle başlamıştır⁷⁸. Çoloyan duasında 24 Nisan'ın Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerin soykırımı uğratılmalarının başlangıcı olduğunu ve bu soykırımın 20. yüzyıldaki birçok soykırımların ilki olduğunu ifade etmiştir. Ardından, Temsilciler Meclisi'nin Ermeni görüşlerini benimseyen üyeleri 24 Nisan'ın anlamı üzerinde konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmaların izleyen günlerde devam ettiği ve daha az sayıda olmak üzere Senato'da konuşmalar yapıldığı ve her iki partiye mensup 30 kadar Kongre üyesinin konuştuğu anlaşılmaktadır.

Bu konuşmalar her yıl yapıldığı ve ele alınan konular da aynı olduğu için konuşmaların aslında özel bir önemi yoktur. Ancak konuşanların sayısı ve Kongredeki nüfuzları, soykırım iddiaları konusunda Temsilciler Meclisine ve/veya Senato'ya sunulabilecek karar tasarılarının akıbetini hakkında bir fikir vermektedir. Bu bakımdan bu yılda, geçen yıla nazaran kayda değer bir değişiklik görülmemektedir.

Başkan ve Kongre seçimleri üzerinden altı ay kadar bir zaman geçmiş olmasına rağmen henüz Kongreye böyle bir tasarı verilmemiştir; bu ancak şu anda verilecek bir tasarinin fazla bir şansı olmamasıyla izah edilebilir. Diğer yandan hiç tasarı verilmemesi de bir tür "mağlubiyet" gibi algılanacağından, bir tasarı verilmesi ancak, geçmişte de görüldüğü gibi, Dışişleri Komisyona katılıp kalması da mümkündür.

77 "Power Speaking Truth: Members Of Congress Condemn Armenian Genocide Denial" *ANCA Press Release*, 2 Mayıs 2013

78 "Archbishop Choloyan Offers April 24 Opening Prayer For House of Representatives" *Asbarez*, 30 Nisan 2013.

B. Başkan Obama'nın 24 Nisan Mesajı

ABD Başkanı 24 Nisan'da "Ermeni Anma Günü" münasebetiyle bu yıl da geleneksel mesajını yayınladı ve beklendiği gibi soykırım sözcüğünü kullanmadı. Ancak, geçen yıllarda olduğu gibi, soykırım sözcüğünün Ermenice karşılıklarından biri olduğu anlaşılan "Meds Yeghern" (büyük felaket) deyimini kullanarak Ermenileri, kısmen olsun, tatmin etmek istedi.

Bu yılki mesaj, içeriği itibariyle ve bazen kelimesi kelimesine geçen yılki mesajla benzerlik göstermekte ve aynı temaları işlemektedir. Doğrudan soykırım sözcüğünün kullanılmaması yanında olayların tam olarak, açık bir

*1915'e giden yolda ve
1915'ten sonra da
Ermenilerin Doğu
Anadolu'da, mezalimden
siyasi cinayetlere kadar
giden geniş bir alanda,
utanç verici eylemleri
vardır. Bunların kabulü,
olası bir Türk-Ermeni
uzlaşmasına yardımcı
olabilir.*

şekilde tanınması gerektiği ve milletlerin geçmişlerindeki acı olayları tanımakla daha güçlendikleri belirtilmek suretiyle, dolaylı olarak, Türkiye'ye soykırım iddialarını tanınması telkin edilmektedir. Diğer yandan bu yolu seçmiş olan Türk ve Ermeniler "cesur" olarak nitelendirilmekte ve kendi hükümetlerinin ve ABD Başkanı'nın desteğiyle bu yolda devam etmeleri istenmektedir. Başkan'ın bu bağlamda Türklerin yanında Ermenilerden bahsetmesi dikkat çekmektedir. Burada açık olmayan husus Ermenilerin geçmişin hangi olayını

tanımaları gerektiğidir. Aslında 1915'e giden yolda ve 1915'ten sonra da Ermenilerin Doğu Anadolu'da, mezalimden siyasi cinayetlere kadar giden geniş bir alanda, utanç verici eylemleri vardır. Bunların kabulü, olası bir Türk-Ermeni uzlaşmasına yardımcı olabilir. Ancak Ermeni kamuoyu böyle bir düşünceden çok uzaktır. Ermeni mezalimi ya yok farz edilmekte veya küçümsenmektedir. Siyasi cinayetler ise, tüm hukuk kurallarının aksine, adaletin yerine getirilmesi olarak görülmektedir.

Başkan Obama'nın mesajı, yumuşak üslubuna rağmen, hem Türklerden hem de Ermenilerden olumsuz tepkiler almıştır.

Bir Taşnak kuruluşu olan Amerika Ermeni Milli Komitesi İcra Direktörü, Başkan'ın, Türkiye'nin baskısı altında, daha önce tanımış olduğu Ermeni soykırımı söyleminden geri adım attığını ve gerçeğin inkârı ve adaletin önlenmesinde Türkiye ile beraber hareket ettiğini ileri sürmüştür.

Türk-Amerikan Dernekleri Asamblesi Başkanı Ergun Kırılıkovalı ise Başkan Obama'ya gönderdiği bir mektupta, tarihi olaylar hakkında kısa bilgi verdikten sonra, ölmüş olan Türklerin ve Ermenilerin yasını tuttuklarını,

katliam yapıldığını inkâr etmediklerini, ancak bunların BM Soykırım Sözleşmesinde tanımlanan soykırım olduğunu kabul etmediklerini bildirmiştir. Mektupta ayrıca Ermeni güçlerinin Azerbaycan'dan çekilmesi ve bir milyon Azerinin evlerine dönmesine paralel olarak, 2009 yılı Protokollerinin Meclislerce onaylanması ve Türkiye- Ermenistan ilişkilerinin normal hale getirilmesi de yer almaktadır.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı da aşağıda tam metni verilen bir açıklama yaparak Başkanın mesajının tarihi gerçekleri çarpıttığını ifade ile her bakımdan sorunlu bulunduğunu ve kınandığını belirtmiştir.

24 Nisan 2013 tarihli ve 119 sayılı Dışişleri Bakanlığı açıklaması

ABD Başkanı Obama, 24 Nisan 2013 tarihinde yaptığı açıklamayla, Türkler ile Ermeniler arasında ortak tarihlerinin acılı bölümüne ilişkin ihtilafta, maalesef bu sene de Ermeni görüşlerini yansıtan tek yanlı bir yaklaşım sergilemiştir.

Tarihi gerçekleri çarpıtan bu açıklamayı her bakımdan sorunlu buluyor ve esefle karşılıyoruz.

Tartışmalı tarihi olayları iç siyaset dinamiklerinin etkisiyle tek taraflı bilgi ve seçici bir adalet duygusuyla yorumlayan bu tür açıklamalar Türk-Amerikan ilişkilerine zarar verdikleri gibi, Türkler ile Ermenilerin adil hafızaya ulaşmalarını da zorlaştırmaktadır.

ABD gibi önemli bir müttefikimizden beklentimiz, sorunu daha da derinleştirmek değil, çözüme yönelik yapıcı katkılar sunmak ve konunun tarafsız ve bilimsel şekilde araştırılmasından kaçınan Ermeni tarafını daha gerçekçi ve uzlaşmacı olmaya cesaretlendirmektir.

I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan acıların ortak olduğu ve döneme ilişkin hatıraların Türk halkı bakımından, en az Ermeniler için olduğu kadar hassasiyet taşıdığı bilinmelidir. Tarihin doğru anlaşılmasını engellemeye çalışan önyargılı müdahalelere rağmen Türkiye, konuya özgüvenle ve açık fikirlilikle bakmakta, gerçeğin tüm yönleriyle araştırılmasını istemektedir.

Ermenistan Obama'nın mesajına bir tepki göstermemiştir. Ancak, Diaspora gibi, metinde açıkça soykırım sözcüğünün bulunmamasının onları da rahatsız etmiş olması normaldir.

Böylelikle Başkan Obama'nın 24 Nisan mesajı Amerikan vatandaşı olan Türk ve Ermenileri olduğu kadar Türkiye'yi ve büyük olasılıkla Ermenistan'ı da memnun etmemiştir.

Her yıl aynı görüşleri ileri süren, ilgili tüm tarafları tatmin etmedikten başka aralarındaki anlaşmazlığı derinleştiren, ayrıca Amerikan Başkanı'nın eleştirilmesine yol açan bu mesajların herhangi bir yararı bulunmadığı görülmektedir. Bu konuda en akılcı tutum Başkan'ın her yıl mesaj yayınlamaktan vazgeçmesi olacaktır.

2. Fransa'da Anma Etkinlikleri

2015'in nispeten yakın bir tarih olması, Ermenistan'da başkanlık seçimlerinin 24 Nisandan kısa bir süre öce yapılması gibi nedenlerle bu yıl Fransa'da 24 Nisanı anma eylemlerine daha fazla önem verildiği gözlemlenmiştir. Nitekim Ermenilerin yaşadığı hemen her yerde, katılanların sayısı değişmekle beraber, anma törenleri düzenlenmiş ve bunlar arasında, her yıl olduğu gibi, Paris'te, Lyon'da ve Marsilya'daki törenler kalabalık ve gösterişli olmuştur.

Bu yıl Fransız Ermenileri için kötü sürpriz Başkan François Hollande'ın, geçen yıl söz vermiş olmasına rağmen⁷⁹, Paris'te soykırım anıtı (Bestekâr Komitas'ın heykeli) önünde yapılan törene gelmemesi olmuştur. Elysée Sarayı sözcüsü Başkan'ın Çin'e yapacağı ziyaret nedeniyle törene katılmadığını açıklamıştır. Oysa Ermeni basını Başkan'ın 24 Nisan'da törene katılacak kadar zamanı olduğunu saptamıştır⁸⁰.

Diğer yandan Fransız Ermenileri Başkan Hollande'ın söz vermesine rağmen, "Ermeni Soykırımını" inkâr edenlerin cezalandırılmasını öngören bir kanunun yeniden çıkarılması için hâlâ bir girişimde bulunmamış olmasından da rahatsızlık duymaktadır. Hatırlanacağı üzere bu konuda başlıca güçlük 2012'de kabul edilen kanunun Fransız Anayasa Konseyi tarafından Anayasa'ya uygun bulunmayarak iptal edilmiş olmasıdır. Konsey'in bu konuda nasıl bir formülü kabul edebileceği bilinemediğinden yeni bir kanun çıkarmak için girişim de yapılamamaktadır.

Eğitim Bakanı Vincent Peillon, Başkan Hollande adına Anıt önünde yapılan törene katılarak bir konuşma yapmıştır. Peillon, özetle, 24 Nisan 1915'in Ermeni toplumunu vuran korkunç trajedinin başlangıcını oluşturduğunu, Sultan V. Mehmet'in⁸¹ Ermenilere karşı ilk katliamın başlatılması talimatını verdiğini, birkaç ay içinde Ermeni halkının üçte ikisinin hayatını kaybettiğini, bu programlanmış barbarlığın ve 20. yüzyılın ilk sistematik yok etme

79 Zamanın Fransız Cumhurbaşkanı N. Sarkozy'nin yaptığı gibi, François Hollande da 24 Mart 2012 tarihinde soykırım anıtına giderek burada yaptığı konuşmada, Başkan seçildiği takdirde, her yıl 24 Nisan'ı anma törenine katılacağı sözünü vermişti. Bkz. *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 41. Olaylar ve Yorumlar, s 51

80 "Questions sur l'Absence de François Hollande à la Commémoration" *Armenews*, 25 Nisan 2013.

81 İlk defa bir metinde Ermeni tehcirinden Sultan V. Mehmet'in (Mehmet Reşat) sorumlu tutulmasına rastlanmaktadır. Bilindiği gibi bu sorumluluğun İttihat ve Terakki Hükümetine ait olduğu genel kabul gören bir husustur.

girişiminin tarihi silinemez bir şekilde etkilediğini, Fransa'nın bu olayı "soykırım" olarak tanımladığını, bu soykırımı inkâr etmenin Ermeni halkına hakaret olduğu, Fransız hükümetinin hiç kimsenin olanları inkâr etmemesini istediğini ve bunun için hukuki çare arayışında olduğunu, Cumhurbaşkanı Hollande'ın bu konudaki taahhüdünü yerine getirebilmek amacıyla, Ermeni toplumuyla diyalog içinde, gerekli çalışmayı sürdürme konusundaki iradesini bu gün de teyit ettiğini, Ermenistan'ın çocuklarının Fransa'nın çocukları haline geldiklerini ve bu kişilerin hafızasının aynı zamanda Fransa'nın hafızası olduğunu ve bu hafızanın da gelecek nesillere aktarılması zorunluluğu bulunduğunu, okul eğitiminin bu aktarımda görev üstlenmesi gerektiğini, bunun bir bilgi aktarımı ve aynı zamanda da değerler aktarımı olduğunu, sıradanlaştırma, inkâr ve nefretin unutmaya ve cehaleti beslediğini söylemiştir.

Tamamen Ermeni görüşlerini yansıtan ve Türk tarihini karalayan bu konuşma Ankara'da tepki ile karşılanmıştır. Dışişleri Bakanlığı'nın bu konuda yaptığı açıklamanın tam metni aşağıdadır.

No: 124, 26 Nisan 2013, Fransa Milli Eğitim Bakanı Vincent Peillon'un 24 Nisan Vesilesiyle Yaptığı Konuşma Hk.

Fransa Milli Eğitim Bakanı Vincent Peillon'un 24 Nisan 2013 tarihinde Paris'te düzenlenen bir mitingde 1915 olaylarına dair yaptığı konuşma her yönüyle kabul edilemez niteliktedir.

Fransız Milli Eğitim Bakanı'nın 1915'e ilişkin Ermeni iddialarını esas alan ifadelerini şiddetle kınıyoruz. Tarihimizi haksızca karalayan ve nefreti besleyen bu ifadelerin eğitim konularından sorumlu bir hükümet üyesine ait olması ise ayrı bir talihsizliktir.

Tarihin ve adalet kavramının bu şekilde siyasileştirilmesi, Fransa'nın gelişmesinde pay sahibi olduğu evrensel değerlere ve kendi demokrasi pratiğine de ters düşmektedir. Fransa Hükümetinin, hakkaniyet, sağduyu, tarafsızlık ve ifade özgürlüğü ilkelerini gözardı ederek, bir halkın geçmişi hakkında hüküm vermeye kalkışması en hafif tabiriyle yargısız infazdır. Fransa'da bu konuyla ilgili farklı düşüncelerin ortaya konulmasının engellenmesi yolundaki tutumun ısrarla sürdürülmesi üzüntü vericidir.

Uzun bir tarihe dayanan Türk-Fransız ilişkilerine ve dostluğuna darbe vuran bu anlayışın son bulması için Fransa'da sağduyu ve siyasi aklın galebe çalması öncelikli beklentimizdir.

François Hollande'ın 24 Nisan'ı anma törenine katılmamasının nedeninin, iyi ilişkiler sürdürülmesine özellikle önem verdiği Türkiye'yi rencide etmemek olduğu tahmin edilmektedir. Ancak yerine gönderdiği Milli Eğitim Bakanı'nın yaptığı konuşma, belki Hollande'ın yapacağı konuşmadan daha da sert olmuş ve Türkiye'nin de aynı sertlikte bir cevap vermesine yol açmıştır. Böylelikle Hollande'ın törene gitmemekten beklediği yarar zarara dönüşmüş, Ermeni sorunu Türkiye-Fransa ilişkilerine zarar vermeye devam etmiştir.

3. Ermenistan'da Anma Etkinlikleri

Ermenistan'da 24 Nisan'ı anma törenleri, ülkenin her yanında olmakla beraber, esas itibariyle Erivan'da yapılır ve her yıl aynı program uygulanır.

23 Nisan akşamı Taşnak Partisi tarafından düzenlenen ancak artık herkesin katıldığı ve bu nedenle de Taşnak niteliği pek kalmamış olan bir fener alayı düzenlenir. Çoğu genç birkaç bin kişi ellerinde meşalelerle Soykırım Anıtı'na yürürler. Bu arada mutlaka Türk bayrakları yakılır. Geçen yıllarda Başbakan Erdoğan'ın ve Cumhurbaşkanı Gül'ün fotoğraflarının da yakıldığı görülmüştür. Ermeni polisi buna müdahale etmez.

Ertesi gün, 24 Nisan sabahı, başta Devlet Başkanı olmak üzere Devlet ileri gelenleri Soykırım anıtına giderler, burada saygı duruşunda bulunulur, Başpatrik Karekin II bir dua okur. Daha sonra Anıt halkın ziyaretine açılır ve kişiler çok kere ellerinde çiçeklerle bu ziyareti yaparlar. Anıt kaç kişinin ziyaret ettiği pek anlaşılabilir, zira Ermeni basınında onbinlerce veya yüz binlerce gibi farklı rakamlar görünür; ancak şurası muhakkak ki çok sayıda kişi anıtı gider. Gidenler arasında bazen Türkler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları merak nedeniyle bazıları da siyasi nedenlerle anıtı ziyaret etmektedirler. Mesela bu yıl "DurDe" hareketinden Yıldız Onen'in 24 Nisan'da Anıt'a giderek bir çelenk koyduğu Diaspora basınında yer almıştır⁸².

Anıtın ziyaretinden sonra Ermenistan Devlet Başkanı 24 Nisan'ın anlam ve önemi konusunda ya bir konuşma ya da yazılı bir açıklama yapar.

Bu yılki anma tören ve etkinlikleri aynı şekilde cereyan etmiştir. Tek kayda değer fark Başkan Sarkisyan'ın yaptığı yazılı açıklamanın geçen yıllara nazaran daha olumsuz öğeler içermesidir.

Sarkisyan bu bölgenin yerli ve en eski halklarından birinin kendi topraklarında katledildiğini veya göçe zorlandığını, çoğunun mezarının ile

82 "International Delegation Commemorates the Armenian Genocide in İstanbul" *AGBU Press Office*, 30 Nisan 2013.

belli olmadığını, binlerce yıl birikmiş kültürel ve manevi değerlerin kaybolduğunu, ayrıca maddi değerlere (mallara) Türk devleti ve halkı tarafından el konulduğunu, soykırım yüzünden Ermenilerin kendi anavatanlarında yaşamak hakkından mahrum kaldıklarını belirttikten sonra, soykırımı inkâr etmenin bu suçun doğrudan devamını oluşturduğunu ve bu suçun (inkâr etmenin) modern Türkiye tarafından işlendiğini, bunu idrak edilmesinin ve uluslararası toplumun dikkatine getirilmesinin Ermenilerin görevi olduğunu söylemiştir. Sarkisyan devamla bazılarının kendilerine eski yaraların yeniden kanatılmaması ve geleceğe bakılması tavsiyesinde bulunduğunu, kendilerinin buna Orhan Pamuk ve Hrant Dink'in yüz yıl önce değil gözlerimizin önünde yargılandığı cevabını verdiklerini, bu sorunun (soykırım iddialarının) hem Türk hem de Ermeni toplumları için güncel ve ivedi olduğunu söylemiştir. Sarkisyan sözlerine Devlet ve millet olarak dünyanın her yanında soykırımın tüm tezahürleriyle (yabancı düşmanlığı, imha etme, umursamama ve inkâr) mücadele ettiklerini ve edeceklerini belirterek son vermiştir.

Ermenistan Devlet Başkanının bu sözleri üzerinde ayrıca durmamızda fayda vardır. En fazla dikkati çeken husus modern Türkiye'yi soykırımla suçlama gayretidir. Bunun içim Diasporanın yıllardır kullandığı argümanları benimsediği görülmektedir. Buna göre "soykırımı" inkâr etmek soykırımı devam ettirmektir. Türkiye de soykırım savını kabul etmediğine göre bu suçu sürdürmektedir. Oysa soykırım suçu, belirli bir grubu ortadan kaldırmak fiilleri durunca sona erer. Soykırımın inkâr etmenin (eğer ortada soykırım varsa) soykırımın devamı anlamına geldiği hiçbir uluslararası hukuk metninde yer almaz. Bu, modern Türkiye'yi soykırımla suçlayabilmek için Ermeniler ve yandaşları tarafından uydurulmuş bir formüldür. Zira günümüz Türkiye'sini soykırımla suçlamadan Türkiye'den tazminat veya mümkün olursa toprak istemek için yeterli hukuki dayanak mevcut değildir.

Sarkisyan'ın bu sözleri 2015'e giden süreçte Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı ne gibi bir politika izleyeceğini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

4. Türkiye'de Anma Etkinlikleri ve Ermeni Sorunu ve BDP

A. Anma Etkinlikleri

Bu yıl Türkiye'de 24 Nisan'ı anma etkinliklerinin geçen yıllara göre iki farkı olduğu görülmektedir. Birincisi bu etkinliklere bazı yabancıların davet edilmesiyle bunlara uluslar arası bir nitelik verilmesi çabasıdır. İkincisi ise anma etkinlikleri düzenlenen kentlerin sayısının artırılması böylelikle

Türkiye’de Ermeni soykırımını kınayanların sayısının artmakta olduğu kanısının verilmeye çalışılmasıdır.

Bir yazar, bu yıl, alfabetik sıraya göre Adana, Ankara, Batman, Dersim (Tunceli) Diyarbakır, İstanbul ve İzmir’de anma törenleri düzenleneceğini bildirmiştir⁸³. Ancak büyük gazeteler daha ziyade İstanbul’daki etkinliklere önem vermişlerdir. Ayrıca, anlaşıldığına göre, diğer kentlerdeki etkinliklere katılanların sayısının hayli azdır.

Basına göre⁸⁴ Türkiye’deki etkinliklere çeşitli ülkelerden 21 “aktivist” ve ayrıca bazı örgütler çağrılmıştır. Bunlar arasında Ermeni Hayır Kurumları Genel Birliği (Armenian General Benevolent Union = AGBU veya Fransızca’da UGAB), Avrupa Irkçılık Karşıtı Temel Hareket (European Grassroots Antiracist Movement = EGAM) ve başlıca işlevi soykırım iddialarına ilişkin araştırmalar yapmak olan, Londra’daki Komitas Enstitüsünü saymak mümkündür. Bir habere göre İstanbul’daki etkinlikleri düzenleyen İnsan Hakları Derneği ile “İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDE” Hareketi, UGAB ve EGAM’ın 24 Nisan vesilesiyle Türkiye’ye gelerek kendilerine yardımcı olmasını istemişlerdir⁸⁵. Diğer yandan bir Fransız kaynağı Fransa’dan gelen yabancıların sayısını 23 kişi olarak vermiş ve yukarıda adları geçen örgütlerden başka “SOS Racisme (İmdat Irkçılık), UEJF (Union des Etudiants Juif en France = Fransa’da Yahudi Öğrenciler Birliği), European Union of Jewish Students (Yahudi Öğrenciler Avrupa Birliği) ve Collectif VAN (Vigilance Armenienne Contre le Négationnisme = İnkârcılığa Karşı Ermeni Uyanıklığı) örgütlerinin de Türkiye’ye geldiğini bildirmektedir. Bir gazete gelen yabancılar arasında Fransızlardan başka Almanya, Bulgaristan, Romanya ve Hollanda’dan da temsilciler bulunduğunu belirtmiştir.⁸⁶

Gelen yabancılar arasında Londra’daki Komitas Enstitüsü Direktörü ara Sarafyan, UGAB’ın Avrupa Bölgesi Başkanı Alexis Govciyan, bu kuruluşun merkezini temsilen Nicolas Tavityan, EGAM’ın Başkanı Benjamin Abtan ve Collectif VAN ’ı başkanı Séta Papazian’ın adları dikkati çekmektedir⁸⁷.

Yapılan etkinlikler, program olarak, geçen yıla benzemektedir⁸⁸. Öğle saatlerinde Sultanahmet’teki Türk-İslam Eserleri Müzesi önünde bir toplantı yapılmış ve burada, Anadolu’da Ermenilerin yaşamış olduğu yerlerin

83 Cengiz Çandar, “24 Nisan Nedir?” *Taraf*, 23 Nisan 2013.

84 *Taraf*, 23 Nisan 2013

85 “Yüzyıllık Yalnızlık Bitiyor” *Taraf*, 24 Nisan 2013.

86 “Taksim’de Anma” *Milliyet*, 25 Nisan 2013.

87 “Communiqué de Presse. “Reconnaissance du Génocide Arménien: Quand la Turquie s’éveillera” *Collectif VAN*, 26 Nisan 2013.

88 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 41, ss. 68-41

Ermenice isimleri okunmuş, İnsan Hakları Derneği'nden Eren Keskin Türkçe, Komitas Enstitüsü Direktörü Ara Sarafyan Ermenice birer konuşma yapmışlardır⁸⁹. Bu toplantıyı yaklaşık 100 kişi izlemiştir.

İstanbul'da ikinci büyük etkinlik 24 Nisan akşamı saat 19.15'te Taksim'de eski Sular İdaresinin önündeki kaldırımda oturularak ve 24 Nisan 1915'te tutuklanan kişilerin ve diğer bazı Ermenilerin fotoğraflarını göstererek yapılmış ayrıca Türkçe ve Ermenice bir bildiri okunmuştur. Halkın Kurtuluş Partisi'ne mensup 30 kadar kişi yakın bir yerde bu toplantı için bir protesto gösterisinde bulunmuştur⁹⁰.

Söz konusu etkinliklere kaç kişi katıldığı da, bu etkinliklerin kamuoyunda ne derecede ilgi gösterildiğinin saptanması açısından, önemlidir. Bundan dört yıl önce yapılmış olan ilk anma toplantılarına göre halen daha fazla sayıda katılma olduğu görülmekle beraber, katılanların sayısında geçen yıl ile bu yıl arasında kayda değer bir fark olmayıp en kalabalık etkinlik olan Taksim toplantısında birkaç yüz kişi, (belki 500 kişi) katıldığı kanısı edinilmektedir. Buna karşın katılanların yıldan yıla artarak bu yıl 2.500 ilâ 3.000'e ulaştığı iddiasını⁹¹ fotoğraflar desteklemektedir.

Bu etkinliklere kimlerin katıldığına gelince bunlar, geçen yıl olduğu gibi, eski solcu, yeni liberaller, PKK veya benzer çizgideki bazı Kürt kökenliler, az sayıda "mütedeyyinler" yani dini değerlere öncelik verenler olarak özetlenebilir. Türkiye Ermenilerin ise bu yıl da söz konusu etkinliklere az sayıda katıldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum UGAB'ın Avrupa Bölgesi Başkanı Alexis Govcayan'ın da dikkatini çekmiştir.⁹²

24 Nisan münasebetiyle İstanbul'da yapılan diğer bir etkinlik, geçen yıl da olduğu gibi, askeri görevini yaparken öldürülen Ermeni asıllı er Sevag Şahin Balıkcı'nın mezarı ziyaret edilmesi olmuştur. Bu jest Sevag'ın Ermeni olduğu için öldürüldüğü görüşünü desteklemek için yapıldığı ve soykırımla bu olay arasında bir bağ, bir tür benzerlik kurulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Oysa mahkeme Sevag'ın kasten değil taksirle (kusur nedeniyle) öldüğüne hükmetmiştir⁹³. Mahkeme kararına saygı göstermek, temyiz kararını beklemek ve bu arada konuyu siyasi yönden istismar etmemek daha doğru bir hareket olurdu. Geçen yıl İstanbul'da yaşlı bir Ermeni kadınının öldürülmesi bu yıl başında Samatya'da bazı yaşlı Ermeni kadınlarına saldırıda

89 "Names of the Lost Armenian Villages Read in İstanbul Sultanahmet Square" *The Armenian Weekly*, 25 Nisan 2013.

90 "Taksim'de Anma" *Milliyet*, 25 Nisan 2013.

91 Aynı kaynak. Ayrıca AGBU'nun 30 Nisan tarihli ve "International Delegation Commemorate The Armenian Genocide in İstanbul" başlıklı bildirisinde katılanların sayısı için "2000 kadar" deyimini kullanılmaktadır.

92 "Interview avec ... Govcian" *Les Nouvelles d'Arménie*, 24 Nisan 2013.

93 "Er Sevag davasında karar çıktı" *Hürriyet*, 29 Mart 2013

bulunulması da yerli ve yabancı bazı medya tarafından Türkiye'deki Ermenilere karşı kasti bir hareket olarak takdim edilip istismar edilmeye çalışılmıştır. Sonunda bu saldırıların dengesiz bir Ermeni tarafından yapıldığı anlaşılmıştır.

Etkinlikler bakımından bu yılın yeniliği 1915'te Kütahya Mutasarrıfı olan⁹⁴ Faik Ali Bey'in "İyi Türk" ilân edilmesidir. Ermeni propagandasına göre "İyi Türkler" Ermenilere yardım eden, duruma göre onları bazen saklayarak veya çocuklarını barındırarak tehcir edilmekten kurtaran Türklere'dir. Böyle kişilerin var olduğu öteden beri bilinmektedir. Bu kişilere git gide daha fazla vurgu yapılmasının nedenini, genel olarak Diaspora Ermenilerinde bazen ırkçılık düzeyine erişen Türkler ve Türkiye aleyhtarlığının yarattığı olumsuz tepkileri hafifletebilmek ve "iyi Türkler" de olduğu belirtilerek tehcirin kötüler tarafından yapıldığını vurgulayabilmektir. Bu amaçla, Kütahya Mutasarrıfı olduğu sırada de kentteki Ermeniler için, zararlı faaliyeti olmadığı için, tehcir emrini uygulamayan Faik Ali Bey'⁹⁵ de Zincirlikuyu'daki mezarı 24 Nisan'da ziyaret edilerek "iyi Türkler" arasına alınmıştır.

İstanbul'dan başka yerlerde yapılan etkinlikler arasında Diyarbakır ön plana çıkmaktadır

Bu kentte ilk kez, Belediye ve Baro tarafından 24 Nisan'ı anmak için bir tören düzenlenmiştir⁹⁶.

Burada ayrıca Komitas Enstitüsü Direktörü Ara Sarafyan ile Barodan Tahir Elçi'nin katıldığı bir panel yapılmıştır. Elçi 24 Nisan 1915'te İstanbul'da Ermenilerin tutuklanmasından kısa süre sonra aynı olayların Diyarbakır'da da yaşandığını, Ermeni soykırımına katılmış olmaları nedeniyle Kürtlerin bu olayla yüzleşmelerinin bugün kaçınılmaz olduğunu ve Kürtlerin devlet ideolojisi ve inkarcılığına karşı Ermenileri desteklemesi gerektiğini söylemiştir. Ara Sarafyan ise Diyarbakır Ermenilerinin ortadan kaldırılması süreci üzerinde durmuş, Diyarbakır'a bu konuyu araştırmak üzere geldiğini ve yerel halktan yardım gördüğünü vurgulamıştır.

Bir Türk gazetesine göre⁹⁷ Sarafyan Diyarbakır'daki Ermeni Mezarlığı'nda bir konuşma yapmış ve ardından verdiği bir mülakatta "Serbest şekilde

94 Mutarassıf, Vali ile kaymakam arasında, günümüzde olmayan bir idari bölümün başındaki devlet yetkilisi

95 Faik Ali (Ozansoy), 1878-1950. Sait Paşa'nın oğlu olup Diyarbakır'da doğmuştur. Çeşitli idari görevlerde bulunmuştur. Bunlar arasında Kütahya Mutarassıflığı ile Diyarbakır Valiliği de vardır. Ayrıca bir süre İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır. Faik Ali Ozansoy Türkiye'de bu görevlerinden ziyade Edebiyat-ı Cedide şairi olmasıyla bilinir. Tanınmış yazar Süleyman Nazif (1870-1927) Faik Ali Bey'in ağabeyidir. Cumhuriyet döneminin tanınmış yazar ve şairlerinden ve yüksek dereceli memurlarından Munis Faik Ozansoy (1911-1975) Faik Ali Bey'in oğludur.

96 "Genocide Commemorated in Diyarbakır For The First Time" *The Armenian Weekly*, 23 Nisan 2013.

97 "Ermeni Asıllı Tarihçi: Türkiye'de Yaşadıklarım Devrim" *Hürriyet*, 3 Mayıs 2013.

konuşabiliyorum, istediğimi söyleyebiliyorum, bana kimse karışmıyor” demiştir. Bundan birkaç yıl önce bunların olabileceğini tasavvur bile edemediğini söyleyen Sarafyan Türkiye’nin artık inkârcı politikalarını bırakma yoluna girdiğini belirtmiştir.

Bu arada UGAB Avrupa Bölgesi Başkanı Alexis Govciyan’ın Hürriyet Gazetesine⁹⁸ verdiği bir mülakat da ilgi uyandırmıştır. Govciyan “Türkiye nasıl bir ifade kullanırsa bu kabul edilebilir olur ve dosya (Ermeni sorunu) kapanır” sorusuna “Sadece ‘evet bir soykırım oldu’ denmesi yeterli. Bu kadar. Biz de sonra affederiz” cevabını vermiştir. Sonra sözlerine açıklık getirerek “Affedeceğimiz zaten bugünkü Türk insanı değil. Onlarla sorunumuz yok. Affedeceğimiz şey geçmişte olanlar... İttihat ve Terakki dönemiyle sorunumuz (var)” sözlerini eklemiştir. Böylelikle Govciyan Ermeni sorununu tarihle ilgili bir sorun olarak tanımlamış bulunmaktadır. Bu durumda Türkiye’nin 2005 yılından beri ileri sürdüğü “Tarihçiler Komisyonu” mevcut sorunların ele alınacağı en uygun yer olarak meydana çıkmaktadır. Ancak Govciyan bu Komisyona değinmemiştir.

Ermenistan’ın Türkiye’den taleplerinin başına soykırımın tanınmasını koyan Govciyan, diğer talepler konusunda, tazminat için soykırımın tanınmasına gerek olmadığını, zaten şu anda ABD, Almanya ve hatta Türkiye’de tazminat sürelerinin işlediğini, Türkiye’de tapu ve belge göstermek suretiyle devlete başvurulabildiğini ifade etmiştir. (Türkiye’de halen böyle bir süreç yoktur, ancak ABD’nde bu tür bir süreci başlatabilmek için bazı girişimler görülmektedir) Ermenilerin Türkiye’den toprak taleplerine gelince Govciyan uluslararası hukuka göre bunu sadece bir devletin yapabileceğini, Diasporada kimsenin böyle bir talepte bulunamayacağını söylemiş ve Ermenistan’ın şu anda böyle bir talebi olmadığını da eklemiştir.

Toprak talebi konusunda, hukuki alanda, Govciyan’ın sözleri doğrudur. Ancak şu anda toprak talebi siyasi alanda ortaya atılmaktadır. Ermenistan devleti Türkiye’den bir talepte bulunmazken Ermenistan ve Diaspora kamuoyları Batı Ermenistan olarak nitelendirdikleri Doğu Anadolu’nun Ermenistan’a ait olması gerektiğine inanmakta ve bunun gerçekleşmesini beklemektedir. Bu olgu, ileride iki halk ve iki devlet arasında olası bir barış veya uzlaşmanın önündeki en büyük engeldir.

*Ermenistan devleti
Türkiye’den bir talepte
bulunmazken Ermenistan ve
Diaspora kamuoyları Batı
Ermenistan olarak
nitelendirdikleri Doğu
Anadolu’nun Ermenistan’a
ait olması gerektiğine
inanmakta ve bunun
gerçekleşmesini
beklemektedir. Bu olgu,
ileride iki halk ve iki devlet
arasında olası bir barış veya
uzlaşmanın önündeki en
büyük engeldir.*

98 Hürriyet 29 Nisan 2013

Özetlemeye çalıştığımız Türkiye’de 24 Nisan’a ilişkin etkinlikler aleyhinde yapılmış karşı gösteri veya etkinlikler çok azdır. Yukarıda değindiğimiz üzere Halkın Kurtuluş Partisi Taksim’de bir karşı gösteri yapmıştır. Aynı Parti İzmir’deki gösterilere de “Ermeni Soykırımı Yalan” pankartı açarak karşı çıkmıştır. İki taraf arasında kısa süreli bir arbede yaşanmış ve polislerin müdahalesiyle yatıştırılmıştır⁹⁹. 24 Nisan’la doğrudan ilgili olmamakla beraber 22 Nisan’da Uluslararası Asılsız Ermeni İddialarıyla Mücadele Derneği (ASİMDER) 1915–1918 yılları arasında, Doğu Anadolu’da, Ermenilerce yapılan katliamlara dikkati çekmek üzere Ermenistan sınırındaki Alican Köyünde bir miting düzenleyeceği açıklanmıştır¹⁰⁰.

Bu konuda üzerinde durmak istediğimiz bir konu da Türk Dışişleri’nin 24 Nisan münasebetiyle yapılan konuşmalar veya yayınlanan mesajlara gösterdiği tepkidir. Yukarıda açıkladığımız gibi Dışişleri, üslubu yumuşak içeriği geçen yılın aynı olan Başkan Obama’nın mesajına sert denebilecek bir tepki göstermiştir. Fransız Eğitim Bakanı’nın konuşmasına verilen cevap da aynı niteliktedir. Buna karşın Başkan Sarkisyan’ın Türkiye’yi “soykırımı inkâr suçu” işlemekle itham eden 24 Nisan konuşmasına ve daha önce de Türkiye’nin soykırımı tanıması gerektiğine dair konuşmalarına herhangi bir cevap verilmemiştir.

Türkiye’de 24 Nisan’ı anmak için yapılan etkinliklerle ilgili olarak belirtmek istediğimiz son husus, bu etkinliklerin Türk kamuoyunun büyük çoğunluğunun inanç ve düşüncelerine aykırı olması, aynı zamanda resmi görüş ve politikalara da ters düşmesine rağmen, ifade özgürlüğünden yararlanarak yapılabilmesidir. Bir itirazımız olmamakla beraber bu durum, ister istemez Ermenistan’daki koşulları akla getirmektedir. Acaba Türk milliyetçi aydınlarından oluşan bir grubun Erivan’a gidip Özgürlük Meydanı’nda oturup Ermeni çetelerinin 1914–1920 yılları arasında katlettiği yarım milyon Türk ve diğer Müslümanları anması mümkün müdür? Böyle bir toplantı İsviçre’de yapılabilir mi? Avrupa Birliği Çerçeve Kararı uygulamaya konulduktan sonra bu tür toplantılar Birlik üyesi ülkelerde yapılabilecek midir? Ermenilerin çektiklerine ağlamak Türk ve diğer Müslümanların uğradığı faciaları yok farz etmek ne derecede “adil hafıza” ile bağdaşmaktadır?

B. BDP’nin Tutumu

1915 olaylarında Kürtlerin Ermenilere karşı son derecede olumsuz eylemlerine rağmen Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), bu olumsuzluğu da kabul ederek, Ermeni iddialarını benimser bir tutum sergilemiş ve başta

99 “İzmir’de Soykırım Gerginliği” *Cumhuriyet*, 25 Nisan 2013.

100 “Ermenistan Sınında Miting Düzenlenecek” *AA*, 21 Nisan 2013.

milletvekili Ahmet Türk olmak üzere bazı BDP ileri gelenleri Ermenilerden özür dilemişlerdi. Bu tutum, Türkiye’de her türlü milliyetçi düşünceye ve ayrıca PKK’ya karşı yürüttüğü mücadele nedeniyle günümüz hükümetine adeta bir savaş açmış bulunan BDP’nin, Ermenilerin desteğini sağlamak amacıyla hareket ettiği kanısını doğurmuştu. Terörü son erdirmek amacıyla BDP ile Hükümet arasındaki son zamanlarda varılan mutabakatın ve bunun yarattığı olumlu havanın etkisi altında BDP’nin Ermeni sorununa ilişkin yukarıda değindiğimiz tutumunu gözden geçirmesi en azından yumuşatması beklenirken aksi olmuş ve bu Parti, aşağıda açıklayacağımız gibi, Ermenilerle yakınlaşma politikasını daha da ileri götürmüştür.

BDP Genel Merkezi 24 Nisan 2013 tarihinde yaptığı bir açıklamada, özetle, “bugün, 20. yüzyılın en büyük trajedilerinden biri olan 1915 Ermeni soykırımının anıldığı gün. 98 yıl önce 24 Nisan 1915’te, insanlık tarihinin en büyük soykırımlarından biri Ermeni halkının sürgün edilmesiyle başladı. Ermeni halkı dönemin ittihatçı zihniyetinin karanlık politikaları nedeniyle büyük acılar yaşadı, Anadolu ve Mezopotamya halklarından, yurdundan koparıldı” denilmiştir. Olayın acısının, bir asırdan bu yana gerek kardeş halkların gerekse de uluslararası toplumun vicdanlarında derin yaralar oluşturarak bu güne kadar sürdüğü belirtilen açıklamada, “Soykırımın travma ve acıları, toplumsal hafızalardaki yerini korumaktadır, çünkü Türkiye toplumsal vicdanların temizlenmesi için 20. yüzyılın bu en büyük soykırımlarından biriyle yüzleşmemiş, kendi tarihiyle hesaplaşmamış, soykırım gerçeğini kabul ederek Ermeni halkından özür dilememiştir. Unutulmamalıdır ki tarihle yüzleşme ve hesaplaşma, aynı zamanda acıların bir daha yaşanmamasının da teminatı olacaktır” ifadeleri kullanılmıştır. Açıklamada, ayrıca: “Yüzleşilmeyen, hesaplaşılmayan tarihin sonuçları ağır olmuştur. Ancak Türkiye halklarının, gelişen demokratik çözüm sürecinde bir kere daha görülen barış, kardeşlik ve özgürlük temelindeki ortak iradesi, benzeri olayların yaşanamayacağını umut ifadesidir. Türkiye’yi tarihle yüzleşmeye, kendi geçmişiyle hesaplaşmaya ve büyük acılar yaşayan Ermeni halkından özür dilemeye çağırıyor, yeni acılar yaşanmaması umuduyla Ermeni soykırımını kurbanlarını saygıyla anıyoruz.” denmiştir¹⁰¹.

Bu açıklamada başvuru temalar ve kullanılan ifadeler Ermeni militanlarıninkiyle aynıdır; büyük olasılıkla onlardan esinlendiği veya onlarca telkin edildiği kanısını vermektedir. Açıklamada en önemli husus BDP’nin resmen 1915 olaylarını “soykırım” olarak nitelendirmesidir. İkinci önemli husus, yine parti olarak Ermenilerden özür dilenmesini benimsemiş olmasıdır. Böylelikle BDP Ermenilerin istediği çizgiye gelmiş bulunmaktadır.

101 “Meclis’te İlginç Teklif: Türkiye Soykırım İçin Özür Dilesin!” *Yeniçağ*, 25 Nisan 2013.

Ancak özür dilemek konusunda bir hususu göz önünde tutmakta yarar vardır. Bilindiği gibi sadece özür dilemek, manevi alan dışında, özür dileyen için bir sonuç yaratmamaktadır. O nedenle Ermeni militanlar özür dilenmesini yeterli görmemekte ve Türkiye’den Ermeni soykırımının tanınmasını istenmektedir. Bu tanıma olduğu takdirde Ermenilerin malların iadesi, tazminat ödenmesi ve uzak bir olasılık olmakla beraber, toprak taleplerini destekleyecek hukuki bir zemin yaratılmış olacaktır. Sadece özür dilenmesini isteyen DP’nin bir amacının da, önemli bir kısmı Kürt asıllı vatandaşlarımızın elinde olduğu söylenen Ermeni mallarının (Emval-i Metruke) iadesinden kurtulmak olabileceği akla gelmektedir.

Diğer yandan BDP, Grup Başkan Vekili İdris Baluken ve diğer bazı BDP’li milletvekillerinin imzasıyla T.B.M.M.’ne, 1915 “Ermeni soykırımı” iddialarının araştırılması için bir komisyon kurulması önerisinde bulunmuştur. Önerinin gerekçesinde “Osmanlı İmparatorluğu bakiyesinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu yaşananları araştırarak gerekli adımları atmaktan uzun süre sakınmıştır. Bu sakınma sonucu söz konusu yaşanmışlıkla ilgili tartışmalar da sürekli gündemde kalarak bir mutabakat sağlanamamış ve tüm taraflar gerçeklikleri açığa çıkarmak yerine acıları kendi politikalarına ve politik söylemlerine malzeme olarak kullanmışlardır. Tarihsel bir yüzleşme ve hakikatleri araştırma konusunda gerekli adımlar atılmadığı müddetçe bu acılar bu tarz kullanım alanı olarak kalmaya devam edecektir. Devletin bu konuda siyasi olarak yaşadığı açmazın, yüzleşme ve gereklerini yerine getirmekle aşılabacağı da aşikârdır. Tüm bunlardan hareketle 1915 yılında yaşananların açığa çıkarılması kapsamlı bir Meclis araştırmasını gerektirmektedir.” denmiştir¹⁰².

Bu konuda belirtilmesinde yarar olan bir husus BDP’nin sadece Ermeni iddiaları konusunda değil, aynı zamanda faili meçhul cinayetlerin araştırılması konusunda da T.B.M.M.’de bir öneri sunmuş olması ayrıca Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na, Türkiye’nin terör ile mücadelesini savaş olarak niteleyerek, Savaş Zararlarının Tespiti ve Tazmini bir maddenin Anayasa taslağına konması istemesidir¹⁰³.

Bu girişimi tamamlar bir şekilde BDP Partisi ile birlikte hareket eden Mersin Bağımsız Milletvekili Ertuğrul Kürkçü Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi’nde yaptığı bir konuşmada, tehcir hakkında Ermenilerin görüşlerini yansıtır şekilde ifadelerde bulunduktan sonra “Meds Yeghern’e” uğramış kişilerin torunlarına başsağlığı dilemiş, bu katliamlara ilişkin tarihi olayların ortaya çıkarılması için kararlı olduklarını, Türkiye’de söz ve vicdan özgürlüğünün sağlanması gerektiğini, böylelikle genç kuşakların bu yükten

102 “BDP: Soykırım İddiaları İçin Komisyon Kurulsun” *Milliyet*, 25 Nisan 2013.

103 “BDP Ermeni Tehcirini ‘soykırım’ Olarak Niteledi” *Zaman*, 25 Nisan 2013.

kurtulacaklarını, ayrıca Kürt, Türk ve Ermeniler arasındaki kardeşliğin gelişmesi ve uzlaşma için yeni yollar bulunmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Kürkçü ayrıca Kürt, Türk ve Ermenilerin katliam, mezalim ve sürgünden ızdırap çektiklerini, bu kötülüklerin başlıca nedeninin büyük devletlerin nüfuz bölgeleri elde etme politikaları olduğunu belirtmiştir. Kürkçü 24 Nisan münasebetiyle Türkiye’de yapılan etkinlikleri Türkiye’de karşılıklı anlayış döneminin başlangıcı olduğunu da ifade etmiştir¹⁰⁴.

Kürkçü’nün bu ifadelerinde özellikle iki husus dikkati çekmektedir. Birincisi “soykırım” sözcüğünü telaffuz etmemesi onun yerine, Başkan Obama gibi, “Meds Yeghern” demesidir. Ancak BDP bu konuda soykırım sözcüğünü kullanmaktadır. İkincisi ise, artık üzerinde pek durulmayan bir tarihi gerçeğe, büyük devletlerin nüfuz bölgeleri elde etme politikalarına değinmesidir ki bu konunun da “soykırım” tartışmalarında yer alması gereklidir.

104 “Un Député Turc Veut Faire la Lumière Sur le Génocide Arménien” *Armenews*, 3 Mayıs 2013.

KAYNAKÇA

Basın

A1News

Anadolu Ajansı

ANCA Press

APA

Armenian Weekly

Armenews

Armenpress

Arminfo

Armradio.am

Asbarez

Collectif VAN

Cumhuriyet

DHA

Ermeni Araştırmaları

Haykakan Zhamanak

Hetq.am

Hürriyet

Interfax

Les Nouvelles d'Arménie

Lurer.com

Mediamax

Milliyet

News.am

Nouvelles D'Arménie

PanAm.Net

Radiolour

Radikal

RAPSI (Russian Legal Information Agency)

RFE/RL

Tert-am

Today's Zaman

Vestnik Kavkaza

Zaman

Yeniçağ

Kitap ve Makaleler

Davutoğlu, Ahmet *2013 Yılına Girerken Dış Politikamız*, (Dışişleri bakanlığının 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık)

Schabas, William A. *Genocide in International Law*, Cambridge 2000

Schabas, William A. "Crimes Against Humanity as a Paradigm for International Atrocity Crimes", *Middle East Critique*, Volume 20, Number 3, Fall 2011

